

บทที่ ๔ โสภณราศีเจตสิก

เจตสิกกลุ่มที่คิงาม ๒๕ ดวง

เนื้อหาบทที่ ๔

๑. โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ กลุ่มเจตสิกประกอบจิตที่คิงามได้ทุกดวงมี ๑๙ ดวง

๑. สัทธาเจตสิก ๒. สติเจตสิก ๓. ทิริเจตสิก ๔. โอตตปปเจตสิก
 ๕. อโลภเจตสิก ๖. อโทสเจตสิก ๗. ตัตตรมชฌัตตตา ๘. กายปัสสัทธิ
 ๙. จิตตปัสสัทธิ ๑๐. กายลหุตา ๑๑. จิตตลหุตา ๑๒. กายมุหุตา
 ๑๓. จิตตมุหุตา ๑๔. กายกัมมัญญูตา ๑๕. จิตตกัมมัญญูตา
 ๑๖. กายปาคุญญูตา ๑๗. จิตตปาคุญญูตา ๑๘. กายชุกตา ๑๙. จิตตชุกตา

๒. วิรตีเจตสิก ๓ กลุ่มเจตสิกปรุงจิตให้เว้นจากทุจริต ๓ ดวง

๑. สัมมามาจาเจตสิก เจตสิกปรุงจิตให้พูดดี
 ๑.๑. กถาสัมมามาจา
 ๑.๒. เจตนาสัมมามาจา
 ๑.๓. วิรตีสัมมามาจา
 ๒. สัมมากัมมันตะเจตสิก เจตสิกปรุงจิตให้ทำดี
 ๒.๑. ยถาพลสัมมากัมมันตะ
 ๒.๒. เจตนาสัมมากัมมันตะ
 ๒.๓. วิรตีสัมมากัมมันตะ
 ๓. สัมมาอาชีวะเจตสิก เจตสิกปรุงจิตให้ประกอบอาชีพที่สุจริต
 ๓.๑. วิริยะสัมมาอาชีวะ
 ๓.๒. วิรตีสัมมาอาชีวะ

๓	อัปมัญญาเจตสิก	๒	กลุ่มเจตสิกปรุจจิตให้มีความกรุณาและความ
พลอยยินดี ๒ ดวง
๔	บัญญัติหริยเจตสิก		เจตสิกปรุจจิตให้เกิดปัญญา ๑ ดวง

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ และอธิบายในหัวข้อต่อไปนี้ได้

๑. ความหมายและประเภทของโสภณเจตสิก
๒. ความหมายของโสภณสาธารณเจตสิกแต่ละดวง
๓. ความหมายของวิรตีเจตสิกแต่ละดวง
๔. ความหมายของอัปมัญญาเจตสิกแต่ละดวง
๕. ความหมายของบัญญัติหริยเจตสิก
๖. ประโยชน์ของโสภณเจตสิกแต่ละดวง

บทที่ ๔ โสภณราศีเจตสิก

เจตสิกกลุ่มที่ดิงาม ๒๕ ดวง

เจตสิกกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มเจตสิกที่ปรุงจิตให้ดิงาม เมื่อประกอบกับจิตแล้ว ย่อมทำให้จิตผ่องใส ไม่เศร้าหมองเร่าร้อน ตั้งอยู่ในศีลและธรรม คือ ให้เว้นจากบาปกรรมและทุจริตกรรมต่าง ๆ ประกอบกุศลกรรมอันเป็นบุญ จิตที่ดิงามย่อมจะบันดาลให้การกระทำดิงาม และการพูดดิงามไปด้วย การทำที่ดิงามและการพูดที่ดิงามก็คือการทำความดีนั่นเอง เจตสิกกลุ่มนี้แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ กลุ่มเจตสิกประกอบจิตที่ดิงามได้ทุกดวง ๑๙ ดวง
๒. วิรตีเจตสิก ๓ กลุ่มเจตสิกปรุงจิตให้เว้นจากทุจริต ๓ ดวง
๓. อัปมัญญาเจตสิก ๒ กลุ่มเจตสิกปรุงจิตให้มีอารมณ์สงสารและความพลอยยินดี ๒ ดวง
๔. ปัญญินทรีย์เจตสิก เจตสิกปรุงจิตให้เกิดปัญญา ๑ ดวง

เจตสิกทั้ง ๔ กลุ่มนี้ สร้างจิตให้ดิงามต่าง ๆ กัน กลุ่มหนึ่งก็สร้างคามดิงามแบบหนึ่ง อีกกลุ่มหนึ่งก็สร้างคามดิงามอีกแบบหนึ่ง เรามาศึกษาสภาพเจตสิกแต่ละกลุ่มกันต่อไป

๑. โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙

เจตสิกกลุ่มนี้มี ๑๙ ดวง จะปรุงจิต หรือ เกิดร่วมกับจิตคิดทางดีได้ทั้งหมด จิตฝ่ายดีที่เราเรียนมาแล้ว เรียกว่า “โสภณจิต” มี ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ กามาวจรโสภณจิต ๒๔ ดวง รูปาวจรจิต ๑๕ ดวง อรูปาวจรจิต ๑๒ ดวง และโลกุตตรจิต ๘ ดวง รวมเป็นจิตฝ่ายดี ๕๙ ดวง จิตทั้งหมด ๕๙ ดวงนี้มีเจตสิกกลุ่มนี้เกิดร่วมทั้งหมด หมายความว่า เมื่อโสภณจิต

ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้นก็ตาม จะต้องมิไสภณสาธาณเจตสิกทั้ง ๑๙ ดวงนี้ประกอบพร้อมกัน
 ไสภณจิตดวงนั้นเสมอ ไสภณสาธาณเจตสิก ๑๙ ดวงนี้ ได้แก่

๑. สัทธาเจตสิก ๒. สติเจตสิก ๓. หิริเจตสิก ๔. โอตตัปปเจตสิก
 ๕. อโลภะเจตสิก ๖. อโทสะเจตสิก ๗. ตัตตรมัมมัตตตา ๘. กายปัสสัทธา
 ๙. จิตตปัสสัทธา ๑๐. กายลหุตา ๑๑. จิตตลหุตา ๑๒. กายมุหุตา
 ๑๓. จิตตมุหุตา ๑๔. กายกัมมัญญตา ๑๕. จิตตกัมมัญญตา
 ๑๖. กายปาคุญญตา ๑๗. จิตตปาคุญญตา ๑๘. กายชุกตา ๑๙. จิตตชุกตา
 เราจะได้ศึกษาไสภณสาธาณเจตสิกแต่ละดวงพร้อมทั้งรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. สัทธาเจตสิก เจตสิกปรุงจิตให้เชื่อตามความเป็นจริง

ศรัทธา (ความเชื่อ) แปลว่า **สภาวะทรงอารมณ์กุศลไว้ดี** อุปมาเหมือนน้ำหนึ่งใสสะอาด
 ย่อมทรงรูปนิมิตคือดวงจันทร์และดวงอาทิตย์เป็นภาพชัดเจนไว้ได้ ศรัทธานี้ก็ย่อมทรงไว้หรือ
 ดำรงอารมณ์มีคุณของพระรัตนตรัยเป็นต้นในตนได้ดีฉนั้น

ในเรื่องศรัทธานี้ หมายเอา**ความเชื่อมั่นเลื่อมใสอันเป็นไปด้วยความไม่ขุ่นมัวในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อมั่นในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้นเท่านั้น** คือ ยิ่งเชื่อใจยิ่งใสสะอาดบริสุทธิ์

ส่วนความดำริอื่นนอกจากนั้นที่เป็นไปด้วยความเชื่อมั่นในบุคคล ลัทธิ และสิ่งที่ไม่ควรเชื่อ เช่น เชื่อถือในพวกเดียรถีย์ เจ้าลัทธิ ศาสดาอื่น คำสอนของเดียรถีย์ เจ้าลัทธิ ศาสดาอื่นเหล่านั้น ผู้เป็นอกรรมวาที ไม่เชื่อกรรมหรือกฎแห่งกรรม หรือ เชื่อในพิธีกรรมอันไม่ก่อให้เกิดบุญ เช่น พิธีอาบน้ำเพื่อล้างบาป, เชื่อในลัทธิดิรัจฉาน เชื่อมั่นในการทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่ เชื่อมั่นในศาสดาที่ไม่มีอยู่จริง เชื่อถือต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่เนื่องกับบุคคลผู้มีคุณอันประเสริฐ เป็นต้น ชื่อว่า **ศรัทธาปฏิรูป (ศรัทธาปลอม) ซึ่งโดยองค์ธรรมคือ มิจฉาธิโมกษ์ (ความปักใจเชื่อที่ประกอบด้วยความเห็นผิด)**

สรุปลก็คือความเชื่อความเลื่อมใสในกุศลธรรมและเป็นพื้นฐานนำไปสู่ปัญญาทางธรรม เป็นไปเพื่อทางสวรรค์และพระนิพพาน ความเชื่อนั้นท่านเรียกว่า **ศรัทธา**

องค์ประกอบของศรัทธา ๔ ประการ คือ

๑. ลักษณะของศรัทธานั้น คือ มีความเชื่อ ความเลื่อมใส เป็นลักษณะ, หรือมีความไว้วางใจในสิ่งที่ควรเชื่อ หรือมีความแล่นไปสู่กุศลธรรม เหมือนเรือแล่นข้ามห้วงน้ำ
๒. รสแห่งธรรมของศรัทธา คือ มีความผ่องใสของใจ เหมือนแก้วมณีมีน้ำใส
๓. ผลที่ปรากฏของศรัทธา คือ มีความพอใจ หรือ การน้อมใจเชื่อ
๔. เหตุใกลให้ศรัทธาเกิด คือ วัตถุหรือบุคคลอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้นทำให้เกิดศรัทธาได้ เช่น พระรูปและพระสุรเสียงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ศรัทธาเมื่อเกิดขึ้นย่อมข่มนิวรณ์ทั้งหลาย ย่อมให้กิเลสสงบ ย่อมให้จิตผ่องใส ทำจิตไม่ให้ขุ่นมัว เหมือนแก้วมณีพระเจ้าจักรพรรดิอันทำน้ำให้ใสสะอาด ใสในน้ำแล้วสามารถทำให้น้ำใส ย่อมให้โคลนสาหร่าย จอกแหน เปือกตมสงบ ย่อมให้น้ำใสสะอาดไม่ขุ่นมัวฉะนั้น สาธุชนให้ทานก็ดี สมาทานศีลก็ดี กระทำอุโบสถกรรมก็ดี เริ่มภาวนาก็ดี ด้วยจิตอันผ่องใส ฟังทราบนี้เป็นลักษณะของศรัทธานั้น เพราะเหตุ นั้น ท่านพระนาคเสนเถระ จึงถวายพระพรพระยามิลินท์ว่า

“มหาบพิตร พระเจ้าจักรพรรดิข้ามแม่น้ำน้อยพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา (กองทัพที่ประกอบด้วย ๔ ส่วนคือกองพลเดินด้วยเท้า กองรถ กองช้าง กองม้า) น้ำนั้นฟังกระทบกระเทือนด้วยช้าง ม้า รถ และพลเดินเท้าทั้งหลายก็ขุ่นมัว ขุ่นขึ้นเป็นเปือกตม พระราชาทรงข้ามไปแล้ว จึงสั่งมนุษย์ทั้งหลายว่า เจ้าหน้าที่ พวกเธอจงนำน้ำดื่มมา เราจกดื่มน้ำนั้น ก็พระราชามีแก้วมณีสำหรับทำน้ำให้ใสสะอาด พวกมนุษย์จึงกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า แล้วเอาแก้วมณีอันทำน้ำให้ใสในน้ำใสลงในน้ำ พร้อมกับ การตกไปในน้ำ โคลน สาหร่าย จอกแหน เปือกตมก็สงบ น้ำจึงเป็นน้ำใสสะอาดไม่ขุ่นมัว จากนั้นพวกมนุษย์ก็น้อมน้ำดื่มถวายพระราชากราบทูลว่า ขอพระองค์ผู้สมมติเทพ จงทรงดื่มพระเจ้าข้า

ขอถวายพระพรมหาบพิตร พระองค์ฟังเห็นจิตเหมือนน้ำ ฟังเห็นสาธุชนเหมือนมนุษย์เหล่านั้น ฟังเห็นกิเลสทั้งหลายเหมือนโคลน สาหร่าย จอกแหน เปือกตม ฟังเห็นศรัทธาเหมือนแก้วมณีทำน้ำให้ใสสะอาด ขอถวายพระพรมหาบพิตร ศรัทธาเมื่อเกิดขึ้นย่อมข่มนิวรณ์ทั้งหลาย จิตปราศจากนิวรณ์ก็ใสสะอาดไม่ขุ่นมัว เหมือนเมื่อใส่แก้วมณีอันยังน้ำให้ใสสะอาดแล้ว โคลน สาหร่าย จอกแหน เปือกตมย่อมสงบ น้ำย่อมใสสะอาดไม่ขุ่นมัว ฉะนั้น”

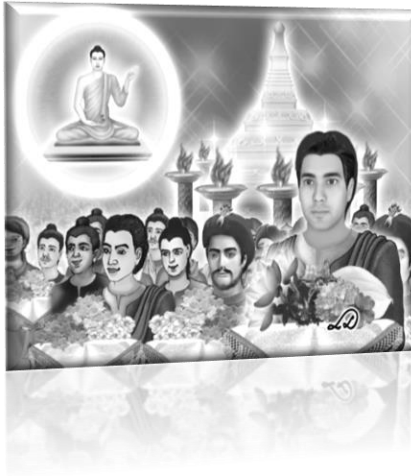
หรือเหมือนเหล่าชนผู้ต้องการจะข้ามแม่น้ำใหญ่ที่เกลื่อนกล่นไปด้วยจระเข้ มังกร และ รากษสร์ายเป็นต้น ก็ยืนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำทั้งสองด้วยความกลัว ส่วนทหารผู้ใหญ่ผู้กล้าในสงคราม

มาถึงจึงถามว่า เพราะเหตุไรพวกท่านจึงยืนอยู่ เมื่อเขากล่าวว่า “พวกเราไม่อาจข้ามเพราะมี ภัยอยู่ข้างหน้า” จึงจับดาบที่ตนเคยชำนาญมาแล้วนั้น แล้วกล่าวว่า “พวกท่านจงมาข้างหลังเรา อย่างกลัวเลย” แล้วก้าวลงสู่แม่น้ำ ป้องกันจระเข้เป็นต้นที่มาแล้ว ๆ กระทำความสวัสดิ์แก่พวก มนุษย์ทั้งหลาย นำจากฝั่งนี้ไปฝั่งโน้น จากฝั่งโน้นมาสู่ฝั่งนี้ ฉันทใด **เมื่อบุคคลให้ทาน รักษาศีล กระทำอุโบสถกรรม เริ่มภาวนา ศรัทธาย่อมเป็นหัวหน้าเป็นภาวะนำหน้าไป** เพราะฉะนั้น จึง กล่าวว่ ศรัทธา มีการเล่นไปเป็นลักษณะ ดังนี้

ประเภทของศรัทธา

ความเชื่อตามความเป็นจริงก็คือความเชื่อในพระรัตนตรัย เชื่อว่าอะไรเป็นบุญอะไรเป็น บาป เชื่อกรรมและผลของกรรม ในพุทธศาสนาท่านอาจารย์ฝ่ายธรรมทั้งหลายได้ประมวล ความเชื่อไว้ ๔ ลักษณะ คือ

๑. กรรมศรัทธา คือ **เชื่อกรรม** อันเป็นตัวเหตุปัจจุบันว่า ทำกรรมอย่างนี้แล้ว ย่อม

จะต้องได้รับผลกรรมในชาตินี้ หรือถ้าไม่ได้ในชาติ นี้แต่ในชาติหน้าต่อ ๆ ไป ต้องได้รับผลอย่าง แน่นนอน จึงพยายามงดเว้นกรรมที่ทำให้เกิดผลเป็น ทุกข์ มุ่งมั่นทำกรรมที่ให้ผลเป็นสุขยิ่งขึ้นไป เช่น เชื่อว่า บุญกุศลเจตีย์ด้วยจิตเลื่อมใสแล้ว จะได้ไป เกิดเป็นเทวดา เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์ในชาติหน้า ตักบาตรกับพระผู้มีศีลสมาธิปัญญาแล้ว จะทำให้ ตนได้รับผลเป็นอายุ วรรณะ ความสุข กำลังกาย

เป็นต้น ในสวรรค์และมนุษย์หลายชาติ เป็นต้น

บางคนเชื่อกรรมเหมือนกัน แต่เชื่อเฉพาะว่าจะต้องได้รับผลในปัจจุบัน เช่น เชื่อว่า สร้างโรงเรียน ผลคือจะทำให้คนมีความรู้ทางวิชาการทางอาชีพ หรือ สร้างโรงพยาบาล ผลคือ ช่วยให้คนหายจากโรคทางกาย เชื่อเพียงเท่านี้ยังไม่จัดเป็น กรรมลัทธิที่บริบูรณ์ ผลที่จะได้รับ จึงมีน้อยมาก

๒. วิปากศรัทธา คือ เชื่อผลของกรรม

เชื่อผลที่ตนได้รับในปัจจุบันนี้ว่าเป็นเพราะประกอบกรรม (เหตุ) ที่ทำมาแล้วในอดีตด้วย จึงได้รับผลในปัจจุบันเช่นนี้ เช่น ที่เราร่ำรวย เป็นเศรษฐีในปัจจุบันนี้ ก็เพราะผลจากการที่เรา ได้ทำทานมามากในอดีตชาติ มาส่งผลทำให้ไม่ต้องประกอบกิจการงานมากแต่ก็ร่ำรวยได้ บาง

คนในปัจจุบันแม้ทำอาชีพทุจริตเช่น ผลិតสุรา เบียร์ คำขายสัตว์ ก็ร่ำรวย บางคนลงทุนนิดหน่อยแต่ถูกหวยเป็นหมื่นล้าน นี่ก็เพราะทานในอดีตมาส่งผล ในช่วงที่ประกอบกรรมชั่วพอดี ทำให้เกิดความเห็นผิดว่าที่ร่ำรวยเพราะประกอบอาชีพชั่ว ทั้งนี้เพราะขณะทำทานกุศลในอดีต ไม่ประกอบด้วยปัญญา และมีได้อธิษฐานจิตกำกับไว้ ทำให้อุศลกรรมในอดีตที่เกี่ยวกับการ คบคนพาลมีมิฉภาทวิภูฏิมาส่งผลให้ถูกชักนำไปในมิฉภาทวิภูฏิมในช่วงที่ทานกุศลในอดีตส่งผลพอดี จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดเช่นนั้น ทำให้ไม่ประกอบกุศลใหม่ และเพราะอาชีพทุจริตปัจจุบัน ก็จะส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิต่อไป เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะยากจน ขัดสน มากไป ด้วยโทษต่าง ๆ

บางคนเชื่อผลของกรรมเหมือนกัน แต่เชื่อว่าผลที่ได้รับปัจจุบันนี้เป็นเพราะเขาทำกรรม ปัจจุบันอย่างเดียว เช่น ที่เขาร่ำรวยมากปัจจุบันนี้ เพราะเขาขยันมุ่งมั่น มีความฉลาด เรียกว่า อาศัยหนึ่งสมองสองมือของตน จึงรวย ลักษณะนี้ยังไม่จัดเป็น วิปากศรัทธา เพราะบางคนขยัน

มากจนตัวเป็นเกลียวก็ไม่รวย ยังเป็น กรรมกร เป็นลูกจ้างเขาจนตลอดชีวิต บางคนฉลาดแต่ก็ไม่สามารถเป็นเจ้าของกิจการ ได้ เป็นได้แค่ที่ปรึกษาจึงไม่ร่ำรวยอะไร บางคนทั้งขยัน ทั้งฉลาด รู้เท่าทัน สถานการณ์เศรษฐกิจและการเมือง แต่ก็ ขาดทุนย่อยยับก็มีให้เห็นมากมาย เพราะ

ทานกุศลในอดีตมีส่งผล ทำอย่างไรก็ไม่ประสบผลสำเร็จ หากไม่หมั่นประกอบกุศลใหม่ชาติต่อ ๆ ไปก็จะยิ่งลำบากมากขึ้น

๓. กัมมัสสกตาครัตธา คือ **เชื่อว่าสัตว์ที่เกิดมาแล้วทั้งหมดนี้ล้วนมีกรรมเป็นของตน** ตนทำเองกรรมนั้น ๆ ก็เป็นสมบัติที่จะติดตามตนไป ตนต้องได้รับผลเองอย่างแน่นอน ใครทำมอบให้เรามีได้ และเราก็ต้องได้รับผลกรรมเอง ใครจะมารับแทนมิได้ หรือผลกรรมที่ตนได้รับในปัจจุบันก็มีได้เกิดจากการกระทำของใคร ตัวอย่างเช่น เพราะพ่อเป็นผู้คุมช่องโสเภณี ลูกสาวจึงถูกฉุดคร่าข่มขืน ก็ทำได้เป็นเพราะพ่อทำช่องแล้วกรรมตกถึงลูกสาวไม่ ตัวพ่อทำกรรมก็ต้องได้รับผลกรรมเองทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ส่วนตัวลูกสาวที่ได้รับผลกรรมชั่วในปัจจุบันก็เพราะเมื่อครั้งที่ตนเป็นผู้ชายในอดีตชาติเคยฉุดคร่าข่มขืนผู้อื่นมา ส่งผลให้เกิดในสภาพแวดล้อมเช่นนี้ การเชื่อแบบนี้จะทำให้คนไม่เที่ยวไปโทษผู้อื่น แต่จะคิดปลงปลดปล่อยวางได้ง่าย และไม่คิดทำกรรมชั่วประชดชีวิตตนเอง แต่จะมุ่งทำกรรมดีใหม่ เพื่อหลีกเลี่ยงผลกรรมชั่วที่ตนเคยทำไว้

๔. ตถาคตโพธิศรัทธา คือ เชื่อพระปัญญาญาณอันเกิดจากการตรัสรู้ธรรมของพระตถาคตเจ้า คือเชื่อว่า คำสอนที่พระองค์ทรงค้นพบนั้นเกิดจากพระญาณที่ได้จากการสั่งสมบุญบารมีมานับภพนับชาติมิถ้วน เพราะอาศัยการหยุดคิดฟุ้งซ่าน ทำจิตให้สงบหยุดนิ่งเป็นสมาธิจนเกิดความรู้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง มิได้เกิดจากการตรึกนึกคิดเดาเอา ฉะนั้น คำสอนของพระองค์จึงนำสัตว์ผู้ปฏิบัติตามให้พ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง

ในคัมภีร์อรรถกถาปัญจสุทนี¹ แบ่งศรัทธาออกเป็น ๔ อย่างคือ

๑. อาคมนศรัทธา หมายถึง ความเชื่ออย่างมุ่งมั่นของพระโพธิสัตว์ ผู้เชื่อมั่นต่อพระสัมพันธคุณตถญาณ จำเดิมแต่วันที่ตั้งความปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าและติดตามพระทัยไปทุกภพทุกชาติ ไม่ว่าจะทรงเสวยพระชาติเป็นสัตว์บุคคลอะไรก็ตาม ก็ยังทรงมุ่งมั่นต่อพระโพธิญาณมิได้เสื่อม

¹ ม.ม.อ.โพธิชาขุมารสูตร (ไทย) 21/138

คล้ายเลย

๒. อริคมศรัทธา หมายถึง ความเชื่ออันไม่หวั่นไหวของพระอริยสาวก เพราะรู้แจ้งแทงตลอดด้วยมรรคแล้ว เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ปัจจักษศรัทธา** คือเชื่อมั่นเพราะเห็นประจักษ์

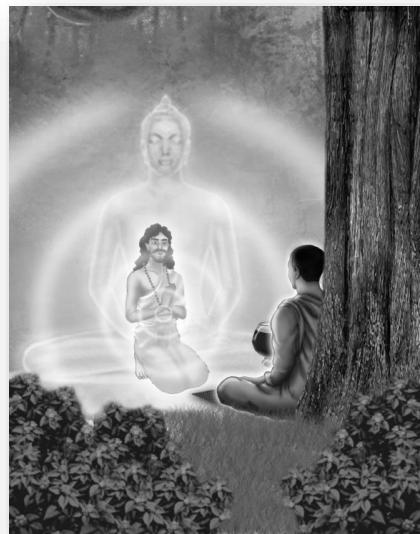
ด้วยตนเอง และ **อจลศรัทธา** เชื่อมั่นอย่างไม่หวั่นไหว ใครจะโน้มน้าวหรือขู่กรรโชกให้ไปเชื่อในลัทธิอื่นมิได้เลยแม้เกิดใหม่ข้ามชาติก็ตามที

๓. โอกัปปนศรัทธา หมายถึง ความปลงใจเชื่อโดยความไม่หวั่นไหวของปุถุชนผู้สั่งสมบุญบารมีมาแล้ว แม้เพียงได้ยินคำว่า พุทฺโธ, ธัมโม หรือ สังโฆ ก็เกิดความเชื่อความเลื่อมใสที่ไม่หวั่นไหว เช่น พระเจ้ากัปปินะ และท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เมื่อยังเป็นปุถุชนอยู่ เมื่อมีผู้มาแจ้งข่าวว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เกิดขึ้นแล้วในโลก ก็เกิดปีติจนสงบนิ่งอยู่

นาน และโอกัปปนศรัทธายังหมายถึงการเชื่อผลแห่งทานและศีลเป็นต้นแล้ว เชื่อในการบำเพ็ญบุญ มีทานเป็นต้นด้วย

๔. ปสาทศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่เกิดเพราะความเลื่อมใสแห่งใจ เช่น ความเชื่อมั่นในเรื่องกฎแห่งกรรมของผู้ที่ฝึกสมาธิจนจิตสงบสว่างแล้ว ก็จะมี ความเชื่อในเรื่องที่ควรเชื่อเอง แม้ว่าตอนแรกอาจจะประพัตติในคำสอนของลัทธิศาสนาใดก็ตาม แต่เมื่อปฏิบัติจนเห็นผลเองแล้วก็หันกลับมาเชื่อในคำสอนของพระพุทธองค์เอง โดยไม่ต้องจำหรือบังคับขู่เข็ญแต่ประการใด เรียกว่าเชื่ออย่างมีปัญญา สมเหตุสมผล

เจตสิกดวงนี้เมื่อเกิดขึ้นจะปรุงจิตให้มี

ความเชื่อในหลัก ๔ ประการนั้น ผู้ที่ยังไม่เชื่อในลักษณะ ๔ ประการนั้นแสดงว่าเจตสิกดวงนี้ ยังไม่เกิดขึ้นมาเลย

บุคคลให้ทานด้วยศรัทธา แก่พระทักษิโณยบุคคล ทานที่ให้แม้น้อย ก็มีผลมากมาย นับไม่ถ้วน กว่าทานแม้มากที่บุคคลไม่มีศรัทธาให้ และถ้ามีได้ให้แก่ทักษิโณยบุคคล แต่ให้แก่ ปุถุชนทุศีลแม้มากคน ก็ยังมีผลน้อยนิด

ตัวอย่าง บางคนไม่เคยตักบาตร ถวายภัตตาหารพระเลย แต่พอลูกชายหรือญาติของตนบวชเป็นพระ จึงมาตักบาตร เพราะกลัวพระลูกชายจะอด ไม่ได้เงินของดี ๆ อย่างนี้เรียกว่า ตักบาตรเพราะเห็นแก่ลูกแก่ญาติ มิได้ตักบาตรด้วยศรัทธาคือ เชื่อกรรมผลกรรมว่า ตักบาตรแล้วจะทำให้ตนได้โภคสมบัติในสวรรค์หลังตายแล้ว การตักบาตรลักษณะนี้มีผลน้อย มีอานิสงส์น้อย

บุคคลผู้บวชโดยไม่มีศรัทธาคือความเชื่อความเลื่อมใสในลักษณะ ๔ ประการ การบวชนั้นก็ย่อมไม่ได้รับผลอันไพบูรณ์ ไม่ได้รับสามัญญผล อาจทำความผิดพลาดร้ายแรงขณะบวชเป็นเหตุให้ไปอบายก็มี ทั้งยังทำพระศาสนาให้มัวหมองไปด้วย

ฉะนั้น จะทำกุศลกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงควรประกอบศรัทธาไว้ให้มั่น กุศลกรรมนั้นจึงจะออกผลเป็นความผ่องใสส่งผลให้มีความสุขทั้งในปัจจุบันและชาติหน้า เมื่อศรัทธาเกิดขึ้นแล้วควรรีบประกอบกุศล ไม่ว่าจะเป็นการทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนาก็ตาม เพราะศรัทธาของปุถุชนย่อมมีขึ้นมีลง มากก็ยากแต่หายไปเร็ววัน และใคร ๆ ก็มีอาจจะรับรองศรัทธาของใคร ๆ ได้นอกจากตัวของตัวเอง ยิ่งถ้าคบคนชั่วเป็นมิตร อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีแต่คนเป็นมิถิฆาฏิฐิติ ศรัทธาที่ยังไม่เกิดก็ย่อมไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมจะเสื่อมหายไปได้ เพราะคนพาลย่อมชักชวนให้เชื่อในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อ เช่น ลัทธิแบบครูทั้ง ๖ ลัทธิเทวนิยม มีผู้สร้างโลก ผู้บันดาลเป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้พิสูจน์ให้เห็นจริงมิได้ เป็นของนักคิดจินตนาการ หวังลาภสักการะ ความเคารพนับถือ ผู้ที่นับถือลัทธิเหล่านี้ก็เหมือนกับชายหนุ่มหลับฝันถึงหญิงสาวที่ตนคิดวาดหวังไว้โดยไม่เคยเห็นหน้า พอตื่นขึ้นมาก็หาพบไม่ และโทษของการหลงไปเชื่อในลัทธิอันไร้แก่นสารยังติดตัวข้ามชาติ แม้เกิดใหม่ก็ยังยินดีในลัทธิความเชื่อแบบนี้ ทำให้

ขวางทางสวรรค์และนิพพาน แม้มีผู้นำคำสอนของท่านผู้หมดกิเลสรู้เห็นได้จริง มีตัวตนจริงมาแนะนำ ก็กลับไม่เชื่อไม่ยินดี จึงเป็นอันตรายอย่างยิ่งในระหว่างเวียนว่ายตายเกิด

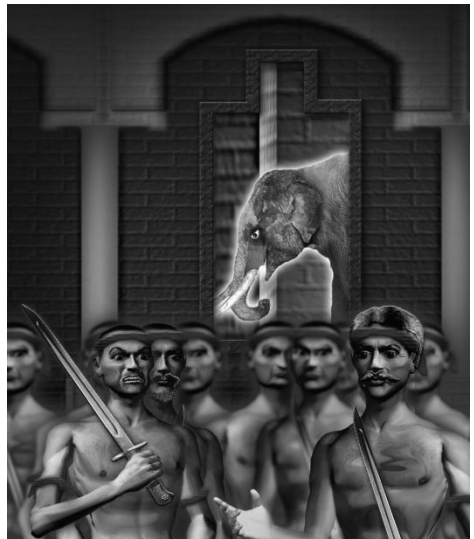
ข้อพิสูจน์ว่าควรเชื่อในสิ่งใดหรือคำสอนของผู้ใด คือ

๑. ความเชื่อหรือคำสอนนั้น มีเจ้าลัทธิหรือศาสดาที่เป็นบุคคลจริง มีประวัติและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องกันมาจริง งดงามทั้งรูปร่าง และความประพฤติ ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน

๒. ข้อปฏิบัติของเจ้าลัทธิเพื่อให้ได้มาซึ่งคำสอนนั้น สะอาดบริสุทธิ์จริง ทั้งทางกาย วาจา และใจ

๓. การเผยแพร่คำสอน ก็ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนใคร ๆ คือ ไม่เข่นฆ่า ไม่ขู่เข็ญผู้ไม่เชื่อ ไม่ล่อลวงให้เชื่อด้วยลาภ ด้วยยศหรือตำแหน่งทางการเมืองเป็นต้น

๔. ความเชื่อหรือคำสอนนั้นก็ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น เช่น สอนให้รักษาศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ สอนให้มีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาปอกุศลทุกชนิด สอนเรื่องมรรคมงคล ๘ เป็นต้น อันก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่นโดยทั่วกัน ไม่จำกัดเฉพาะแก่พวกพ้องตนเองเท่านั้น

๕. ความเชื่อนั้นมีผู้ปฏิบัติได้ผลจริงตามสมควรแก่การปฏิบัติเป็นลำดับไป มิใช่โมฆะ หลอกหลวงสืบ ๆ ต่อกันไป แม้ในศาสนาเดียวกันก็จะต้องเจาะลึกลงไป ในรายละเอียดของผู้สืบทอดคำสอน เช่น ในพุทธศาสนา ก็มีมากมายหลายนิกาย และความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมถือเป็นเรื่องที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในหมู่ชาวพุทธผู้ที่ศึกษาจริงจัง แต่ถ้าวินิจฉัยของมรรค ผลนิพพาน แล้วยังมีเรื่องที่ต้องพิจารณาลงไปในตัวบุคคลผู้สอน และวิธีการสอนในปัจจุบัน คือ

๑. ผู้สอนนั้นมีความประพฤติสะอาดทางกาย วาจา ใจ ถึงพร้อมด้วยคุณพิเศษอย่างต่ำ ต้องได้ปฐมฌาน รู้วาระจิต ระลึกชาติให้ผู้อื่นได้จริง เทียบเคียงกับภาคทฤษฎีได้ แต่ก็ไม่มีดตำราจนแกะไม่ออก

๒. คำสอนนั้นแสดงระดับผลแห่งการบรรลุไว้ชัดเจน ผู้ที่ปฏิบัติเข้าถึงสามารถวัดระดับของการบรรลุได้ด้วยตนเอง มิต้องให้ใครมาพยากรณ์ว่าถึงญาณขั้นใด

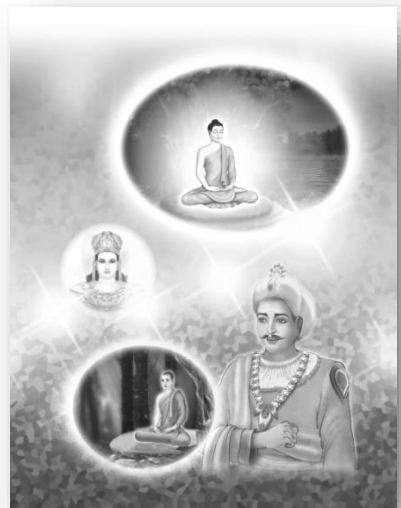
๓. ผลของการปฏิบัติคือได้รับความสุขเพิ่มขึ้นทุกขั้นตอนของการเข้าถึงธรรมทุกระดับ จนถึงความสุขขั้นสูงสุดคือพระนิพพาน

๔. คำสอนนั้นชนทุกจำพวก ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ ศาสนา ไม่จำกัดหากลงมือปฏิบัติอย่างถูกต้องก็สามารถรู้เห็นเหมือนกัน มีความรู้สึกเป็นอันเดียวกัน และมีผู้ปฏิบัติได้ผลจริงแล้วมากมาย

ลักษณะของผู้มีศรัทธา

พฤติกรรมของผู้มีศรัทธาที่สังเกตได้ด้วยตาอันเป็นพฤติกรรมภายนอก พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ๓ ประการ¹ คือ “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้มีศรัทธาเลือกมโน ฟังรู้ได้ด้วย ๓ สถาน ๓ สถานคืออะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ใคร่ในการเห็นสัตบุรุษผู้สมบูรณ์ ด้วยคุณ ธรรมทั้งหลาย มีศีลเป็นต้น เช่น พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ หรือ คฤหัสถ์ที่มีศีล เช่น พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นต้น

¹ อัง.ติก.ฐานสูตร (ไทย) 34/192

๒. เป็นผู้ใคร่เพื่อจะฟังธรรม ชอบศึกษาธรรมะจากท่านผู้ทรงภูมิรู้ภูมิธรรม เช่น

ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสฟังรู้ได้ด้วยสถาน ๓ นี้แล

“ผู้ใดใคร่ในการเห็นผู้มีศีล ปรารถนา
จะฟังพระสัทธรรม กำจัดมลทินคือความ
ตระหนี่เสียได้ ผู้นั้นชื่อว่า **ผู้มีศรัทธา**”

ลักษณะแห่งศรัทธาของพระภิกษุ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ ๑๑ ประการตามลำดับดังนี้ คือ¹

๑. เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมแล้วในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาการและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูต ทรงจำธรรมได้ชั่วช่องคล่องปาก นำไปใช้ปฏิบัติได้
๓. คบมิตรดีงาม คือ ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญาเป็นต้น เว้นมิตรชั่ว
๔. วาง่าย อดทนต่อคำสอน
๕. ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจที่ควรทำของหมู่คณะ
๖. เป็นผู้ใคร่ธรรม มีวาจาไพเราะ มีปกติอิมเอบยินดีในธรรมและวินัย
๗. มีความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เจริญกุศลธรรมอย่างบากบั่นมั่นคง

พระภิกษุ หรือ กัลยาณมิตรผู้แนะนำ
ประโยชน์

๓. **มีใจปราศจากมลทินคือความ
ตระหนี่** อยู่ครองเรือน มีการบริจาคอัน
ปล่อยแล้ว มีมืออันล้างไว้ (คอยจะหยิบ
ของให้ท่าน) ยินดีในการสละ ควรแก่การ
ขอ พอใจในการให้และการแบ่งปัน

¹ อัง.เอกทสก. สุนฺดริสฺสูตฺร (ไทย) 38/544

๘. มีปกติได้ฉันท ๔ โดยไม่ยาก อันเป็นธรรมให้อยู่เป็นสุขกายสุขใจในปัจจุบัน

๙. ระลึกชาติของตนได้

๑๐. ตรวจสอบกรรมและผลกรรมของผู้อื่นได้

๑๑. บรรลุเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ

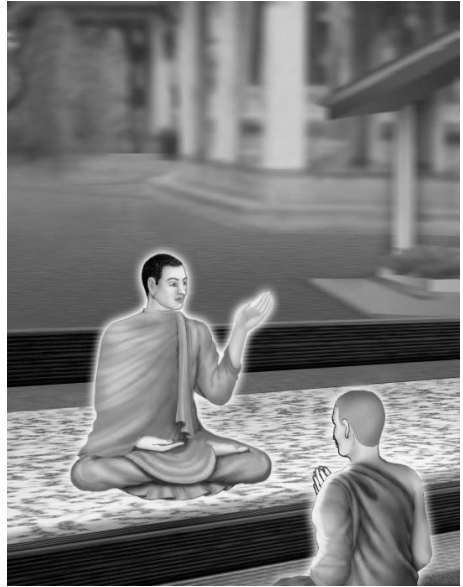
ให้ถึงความสิ้นอาสวะได้

คุณของศรัทธา

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคุณของศรัทธาไว้
มากมายดังนี้คือ

ศรัทธาย่อมรวบรวมเสบียง และว่าศรัทธา
เป็นเพื่อนสองของคน และว่า ศรัทธาเป็นทรัพย์
ประเสริฐสุดของบุรุษในโลกนี้ และว่า คนย่อมข้ามโอชะได้ด้วยศรัทธา และว่า มหานาคมี
ศรัทธาเป็นมือ¹ เป็นต้น

ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจในโลกนี้ หมายความว่า คนมีศรัทธา ย่อมได้เครื่อง
ปลื้มใจทั้งหลาย เช่น แก้วมุกดา เป็นต้น
บุคคลถึงพร้อมด้วยสกุล ๓ (กษัตริย์
พราหมณ์ คหบดี) กามสวรรค์ ๖ พรหม
โลก ๙ แล้ว ในที่สุดย่อมได้แม้การเห็น
อมตมทานิพพาน เพราะเหตุนั้นศรัทธา
เป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐยิ่ง
กว่าทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันมีแก้วมณีและ
แก้วมุกดา เป็นต้น²

¹ ขุ.สุตต.อ. (ไทย) 46/268

² ส.สคา.อ.วิตตสูตร (ไทย) 24/300

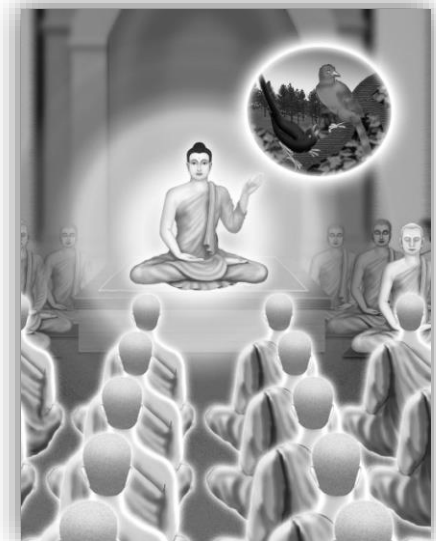
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้เป็นต้นว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าการเห็นภิกษุเหล่านั้น มีอุปการะมาก เพราะบุญอันใด กุลบุตรผู้ต้องการประโยชน์ เห็นภิกษุทั้งหลายผู้มีศีล

มาถึงประตูเรือนผิว่าไทยธรรมมีอยู่ ก็พึงนับถือด้วยไทยธรรมตามกำลัง ผิว่าไม่มี ก็พึงไหว้อย่างเบญจางคประดิษฐ์ เมื่อการไหว้อย่างเบญจางคประดิษฐ์ยังไม่พร้อม ก็พึงประคองอัญชลีนมัสการ เมื่อการนอบน้อมยังไม่พร้อม ก็มีจิตผ่องใส แลดูด้วยจักษุที่น่ารัก ด้วยบุญที่มีการแลดูเป็นมุลอย่าง

นี้ โรคหรือโทษ ฝ้าหรือต่อมจะไม่มีในจักษุ ตลอดหลายพันชาติ จักษุทั้งสองก็จะผ่องใส มีสิริ มีวรรณะ ๕ เสมือนบานประตูแก้วมณีที่เปิดในรัตนวิมาน เขาจะได้สมบัติในเทวดาและมนุษย์ ประมาณแสนกัป ข้อที่เขาเกิดเป็นมนุษย์เป็นคนมีปัญญาพึงเสวยวิปากสมบัติเห็นปานนี้ ก็ด้วยบุญที่สำเร็จมาแต่การเห็นสมณะ ซึ่งเขาประพศติมาโดยชอบ ไม่น่าอัศจรรย์เลย แม้สำหรับสัตว์เดียรัจฉาน บัณฑิตทั้งหลาย ก็พรรณนาวิปากสมบัติของการเห็นสมณะที่**เพียงทำศรัทธาให้เกิดแล้วอย่างเดียว**ไว้แบบนี้ ว่า

“น กสุกตา-กตม อาศัขออยู่ที่เวทียกะ บรรพตมาตลอดกาลยาวนาน นกสุกตัวนี้สุขแท้หนอ เห็นพระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐ ซึ่งลุกขึ้นแต่เช้า มัน**ทำจิตให้เลื่อมใส**ในตัวเรา และภิกษุสงฆ์ผู้ยอดเยี่ยม ไม่ต้องไปทุกคติถึงแสนกัป มันจุติจากเทวโลกอันกุศลกรรมตกเดือนแล้วจักเป็นพระพุทธร (พระปัจเจก) ผู้มีอนันตญาณปรากฏพระนามว่า **โสมนัสสะ** ดังนี้”¹

¹ ช.ช.อ.มงคลสูตร (ไทย) 39/206

ความเลื่อมใสใดของผู้เลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เลิศ ความเลื่อมใสนั้นเป็น
สิ่งล้ำเลิศ เป็นสิ่งประเสริฐ เป็นสิ่งสูงสุดหรือเป็นสิ่งสุดยอด เพราะฉะนั้น แม้ผลของความ
เลื่อมใสนั้น ก็เป็นสิ่งล้ำเลิศ เป็นสิ่งประเสริฐ เป็นสิ่งสูงสุด เป็นสิ่งสุดยอดเป็นสิ่งโอฬารที่สุด

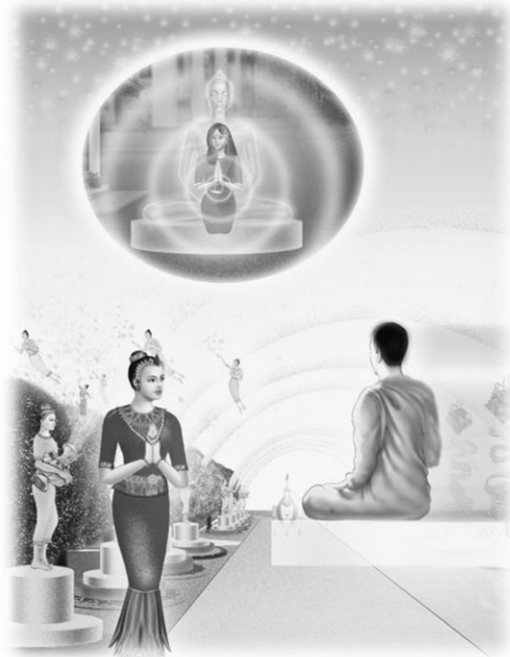
เป็นสิ่งประณีตที่สุด แต่ความเลื่อมใสนั้น ยังมี ๒
อย่างโดยแยกเป็นโลกียะ และโลกุตระ ใน ๒
อย่างนั้น (จะว่าถึงผล) ของความเลื่อมใสที่เป็น
โลกียะก่อน คารุณาการประกอบผลพิเศษของ
ความเลื่อมใสด้วยสามารถแห่งบทในพระสูตร มี
อาทิอย่างนี้ว่า

“ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ถึงพระพุทธเจ้า
แล้วสื ว่าเป็นสธณะ ชนเหล่านั้นแล จักไม่ไป
อบายภูมิ พวกเขาจะร่วงมนุษย์ไปแล้ว จักให้
กายทิพย์บริบูรณ์ เพราะว่าปีติที่มีอยู่ในกาย
ของผู้กำหนดว่า พุทฺโธ เป็นสิ่งประเสริฐกว่า

ปีติของชาวชมพูทวีป

แม้โดยกลิณ ช้างแสนเชือก ม้าแสน
ตัว รถเทียมด้วยม้าหนึ่งแสน หญิงสาวผู้
ตกแต่งด้วยแก้วมณี และแก้วกฤษณาทลแสน
คน ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ อันจำแนกแล้ว
๑๖ ครั้งแห่งการย่างเท้าก้าวเดียว ในการ
ไปหาพระรัตนตรัยเลย

ข้าแต่ท่านจอมเทพ การถึง
พระพุทฺธเจ้า เป็นที่ระลึกเป็นการดีแล
เพราะเหตุแห่งการถึงพระพุทฺธเจ้าเป็น
สธณะแล ท่านจอมเทพ สัตว์ทั้งหลายบาง
จำพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้ว เพราะ

กายแตกสลายไป จะเข้าถึงสுகติ คือ โลกสวรรค์ อย่างนี้ สัตว์เหล่านั้น จะประสบสิ่งเป็นทิพย์อย่างอื่น โดยฐานะ ๑๐ อย่างคือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ความสุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โภจณัฐพทิพย์ เพราะฉะนั้น ความเลื่อมใสนั้น ฟังทราบว่าเป็นอันวิบากเป็นสุข ในสัมปัตตติภพพร้อมด้วยการห้ามอบายทุกขได้ ส่วนความเลื่อมใสที่เป็นโลกุตระ ให้วิบากที่เป็นสามัญผล และห้ามวัฏทุกขไว้ด้วย และความเลื่อมใสแม้ทั้งหมดนี้ จะให้วัฏทุกขหมนกลับได้ในสัมปรายภพทีเดียว”

สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า

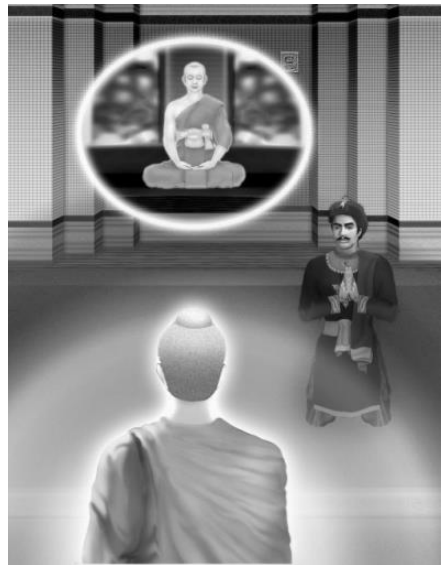
“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงศรัทธาของตน สมัยนั้น จิตของท่านจะไม่ถูกราคะกัสมุรุม จะไม่ถูกโทสะกัสมุรุม จะไม่ถูกโมหะกัสมุรุมเลย สมัยนั้น จิตของท่านจะดำเนินไปตรงทีเดียว ผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ความปราโมทย์จะเกิดขึ้น ผู้มีปราโมทย์ (บันเทิง) แล้วปีติจะเกิดขึ้น จะรู้ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้ ไม่มีอีกแล้ว”

อานิสงส์ของศรัทธา ๕ ประการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอานิสงส์ของผู้มีศรัทธาไว้ในสัทธานิสังสูตร²ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้มีศรัทธาย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ๕ ประการมีอะไรบ้าง คือ

๑. สัปบุรุษผู้สงบในโลกทุก ๆ ท่าน เมื่อจะอนุเคราะห์ ย่อมอนุเคราะห์ผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ย่อมไม่อนุเคราะห์ผู้ไม่มีศรัทธาก่อนผู้อื่น

¹ ชุ.อิตติ.อ.ปสาทสูตร (ไทย) 45/563

² ชุ.ปณจก.สัทธานิสังสูตร (ไทย) 36/86

๒. เมื่อจะเข้าไปหา ย่อมเข้าไปหาผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ย่อมไม่เข้าไปหาผู้ไม่มีศรัทธาก่อนผู้อื่น

๓. เมื่อจะต้อนรับ ย่อมต้อนรับผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ย่อมไม่ต้อนรับผู้ไม่มีศรัทธาก่อนผู้อื่น

๔. เมื่อจะแสดงธรรม ย่อมแสดงธรรมแก่ผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ย่อมไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่มีศรัทธาก่อนผู้อื่น

๕. กุลบุตรผู้มีศรัทธาเมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้มีศรัทธาย่อมมีอานิสงส์ ๕ ประการนี้แล

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไทรใหญ่ที่ทางสี่แยก มีพื้นราบเรียบ ย่อมเป็นที่พึ่งของพวกนกโคยรอบ ฉันทิโค กุลบุตรผู้มีศรัทธาก็ ฉันทิโคเหมือนกัน ย่อมเป็นที่พึ่งของชนเป็นอันมาก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา”

วิธีปลูกศรัทธาให้กับตนเองและผู้อื่น

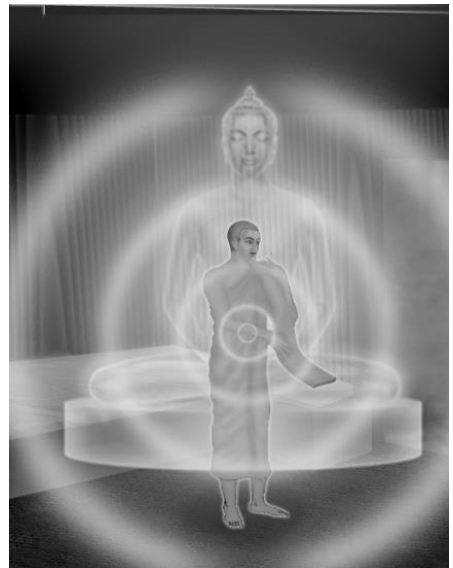
ศรัทธาเกิดได้จากหลายสาเหตุคือ

๑. ได้เห็นสัตบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นเนื่อง ๆ หรือได้เห็นสิ่งที่เนื่องด้วยสัตบุรุษ หลีกเลียงพวกคนพาลที่จะพาเราให้ไปเลื่อมใสในสิ่งที่ไม่ควรเลื่อมใส

๒. หมั่นฟังธรรมศึกษาธรรมะของสัตบุรุษ บ่อย ๆ หลีกเว้นการศึกษาในสิ่งที่ไร้สาระแก่นสารแก่ชีวิต

๓. อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การสั่งสมบุญกุศลที่เนื่องด้วยพระรัตนตรัย

๔. หมั่นเจริญสมาธิภาวนาให้จิตใจสงบหยุดนิ่งจนเป็นดวงกลมใส ยิ่งใสสว่างมากเท่าไร เข้าถึงภายในกายมากและมั่นคงเพียงไร นั่นเป็นการยืนยันถึงระดับของความศรัทธาเลื่อมใสมากเท่านั้น

๒. สติเจตสิก เจตสิกปรุงจิตให้ระลึกได้

สติ แปลว่า การระลึก การนึกได้ สติเจตสิก คือ ธรรมชาติที่มีความระลึกได้ในอารมณ์ **ที่เกี่ยวข้องกับกุศลธรรม** สติเจตสิกเป็นเจตสิกปรุงจิตให้ระลึกถึงสิ่งที่ทำ คำที่พูด และความนึกคิดที่เคยคิดไว้แล้วแม่นยำก็ได้ ในขณะปัจจุบันก็ได้

สติเจตสิก เป็นธรรมชาติที่มีความระลึกรู้ในกุศลธรรมเป็นลักษณะ ที่กล่าวเช่นนี้ ย่อมแสดงว่า ความระลึกที่ไม่เกี่ยวข้องกับกุศลธรรม หรือความระลึกรู้ในอกุศลธรรมนั้น ย่อมมีอยู่ แต่ **การระลึกรู้อย่างอื่นที่นอกจากกุศลธรรมนั้น มิใช่ลักษณะของสติเจตสิก**

เมื่อกกล่าวโดยทั่วไปแล้ว สภาพความจำและความระลึกได้นั้น ย่อมมีได้ทั้งฝ่ายกุศลธรรมและฝ่ายอกุศลธรรม คือ ระลึกในบุญก็ได้ หรือระลึกในบาปก็ได้ทั้ง ๒ ฝ่าย สภาพความระลึกในธรรมได้โดยทั่วไปนี้ ย่อมได้แก่ **สภาพของวิตกเจตสิก** คือความตรึกในอารมณ์ หรือที่เราว่ายกจิตขึ้นสู่อารมณ์ และ**สภาพของสัญญาเจตสิก** คือ จำอารมณ์ ฉะนั้นสภาพธรรมทั้ง ๒ อย่าง คือ วิตกเจตสิกและสัญญาเจตสิกนี้ จึงเป็นสัมปยุตตธรรมที่มีความสามารถในการจำ และระลึกรู้อารมณ์ต่าง ๆ ที่ล่วงเลยมาแล้วได้

สภาพความระลึกรู้โดยทั่วไปนี้จึงต่างกับความระลึกรู้ที่มีสติเจตสิกเข้าประกอบด้วย เพราะถ้าขณะใดที่มีสติเจตสิกเข้าประกอบ ขณะนั้นย่อมปรุงแต่งความระลึกรู้แต่ในเรื่องของกุศลธรรมเท่านั้น ซึ่งความระลึกรู้ในกุศลธรรมนั้น ย่อมมีสภาพใคร่ครวญคติแห่งธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลและมีได้ เป็นประโยชน์เกื้อกูล คือรู้ว่า ธรรมทั้งหลายมีกายสุจริตเป็นต้น ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแล้วบรรเทาเสียซึ่งธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล เฟ่งธรรมทั้งหลายมีกายสุจริตเป็นต้น ซึ่งเป็นประโยชน์เกื้อกูล ก็ประดับประดา ธรรมที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลไว้

ฉะนั้น ความระลึกได้ในอารมณ์ที่เกี่ยวกับกุศลธรรมและความระลึกได้ในอารมณ์ที่เกี่ยวกับอกุศลธรรม จึงสรุปความต่างกันได้คือ ความระลึกได้ในอารมณ์ที่เกี่ยวกับกุศลธรรมนั้น เป็นการระลึกถึงคุณและโทษแห่งอารมณ์นั้น จึงมีสติเจตสิกเข้าประกอบ ส่วนความระลึกได้ในอารมณ์ที่เกี่ยวกับอกุศลธรรมนั้น โดยไม่รู้ถึงโทษแห่งอารมณ์นั้น หรือการระลึกถึงสิ่งอื่นใดเป็นการไม่ได้ระลึกถึงคุณและโทษแห่งอารมณ์นั้น ๆ จะไม่มีสติเจตสิกเข้าประกอบ

ประเภทของสติ

ประเภทของสติท่านแสดงไว้หลายหมวดดังนี้

ก. สติที่ท่านแสดงไว้ในมิลินทปัญหา มี ๒ ประการ คือ

๑. สติที่เตือนให้ระลึกถึงธรรมว่า สิ่งนี้ดี สิ่งนี้ชั่ว เป็นกุศล อกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เลว ประณีต สิ่งนี้มีประโยชน์ สิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ เมื่อระลึกได้ดังนี้แล้ว ก็จะเลือกเสพธรรมที่ควรเสพ เว้นธรรมที่ไม่ควรเสพ สตินี้จึงหมายถึงสติที่ประกอบทั่วไปในโสภณจิต ย่อมให้ระลึกถึงกุศลธรรม โดยทำหน้าที่กั้นกระแสแห่งนิวรณ์ธรรม จะประกอบด้วยปัญญาหรือไม่ก็ตาม ก็สามารถให้ระลึกถึงกุศลธรรมโดยชอบได้

๒. สติที่ชักชวนให้ถือเอาธรรมที่ดี นานอกเสียซึ่งธรรมเลว เป็นสติที่มีอุปการะแก่ปัญญาโดยตรง ได้แก่ สติที่ประกอบกับสัมปชัญญะที่เกิดขึ้นในขณะที่พิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ในสติปัฏฐาน ๔

ฉะนั้น สติ จึงมี ๒ ประการ คือ

๑. สติ ที่ประกอบกับโสภณจิตโดยทั่วไป ในขณะที่ระลึกอารมณ์ที่อดีตสัญญาเก็บจำไว้

๒. สติ ที่กระทำความรู้สึกตัวขณะกำหนดรู้รูปนามตามเป็นจริงในขณะที่เจริญสติปัฏฐาน

ข. สติที่พระอรธรรคทายกกล่าวไว้ในอรธรรคทายกสูตรว่า ¹ สติมี ๒ อย่าง คือ

๑. สติที่ประกอบกับปัญญา ๒. สติที่ไม่ประกอบกับปัญญา ในสติทั้ง ๒ นั้น

¹ ม.ม.อ.ภาวรวสูตร (ไทย) 17/292

๑. **สติประกอบกับปัญญา** สติที่ประกอบกับปัญญาย่อมมีกำลัง ได้แก่ สติที่อยู่ในมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ ซึ่งสามารถใช้เป็นบาทในการเจริญภาวนาให้ได้สมาธิ ฌาน มรรค ผล นิพพานได้
๒. **สติที่ไม่ประกอบกับปัญญา** สติที่ไม่ประกอบกับปัญญาย่อมอ่อนกำลัง ได้แก่ สติที่อยู่ในมหากุศลญาณวิปยุตตจิต ๔ ในเวลาประกอบภาวนาแต่มีใจส่งไปในการกระทำกุศลทางกาย วาจา ใจไม่เต็มที่ เช่น สวดมนต์ด้วยความคล่องปาก ไหว้พระเจดีย์ เจริญกรรมฐานนึกถึงบริกรรมภาวนาก็ดี แต่ใจก็คิดไปเรื่องอื่นด้วย แม้ในเวลาที่มีสติ ก็ยังถือว่าสติหลงลืมอยู่นั่นเอง เพราะไม่มีปัญญา เนื่องจากว่าสติที่อ่อนกำลังจะทำหน้าที่ของสติไม่ได้ ย่อมไม่สามารถจะทำแม้เพียงการกำหนดอารมณ์ได้บริบูรณ์ คนที่มีสติไม่บริบูรณ์เพราะไม่ประกอบกับสัมปชัญญะคือปัญญา จึงไม่สามารถเจริญภาวนาให้ถึงอุچارสมาธิหรืออัปปนาสมาธิได้ จึงไม่ต้องพูดถึงให้ได้ฌาน มรรค ผล แต่ก็จะเป็นอุปนิสัยต่อไปภายภาคหน้าให้บรรลุธรรมได้

ตามมติของพระอรรถกถาจารย์ ท่านกล่าวว่า **สตีย่อมไม่มีในอกุศลจิต** เพราะอกุศลจิตไม่เป็นที่ตั้งแห่งสติ จัดเป็นสติเทียม (สติปฏิรูป) ที่เป็นไปโดยไม่หลงลืมกรรมชั่วที่กระทำแล้วหรือพึงกระทำ

พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย ตั้งปัญหาถามตอบกันว่า ¹

ถามว่า บุคคลผู้มีมิจฉาทิฎฐิทั้งหลายย่อมไม่ระลึกถึงการงานอันตนกระทำบ้างหรือ?

ตอบว่า ย่อมระลึก แต่การระลึกนั้นไม่ชื่อว่าเป็นสติ เพราะอาการระลึกนั้นเป็นความ

ประพฤติของอกุศลจิตอย่างเดียว

ถามว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น เพราะเหตุไร ในพระสูตรจึงตรัสว่า **มิจฉาสติ เป็นความระลึกผิดเล่า?**

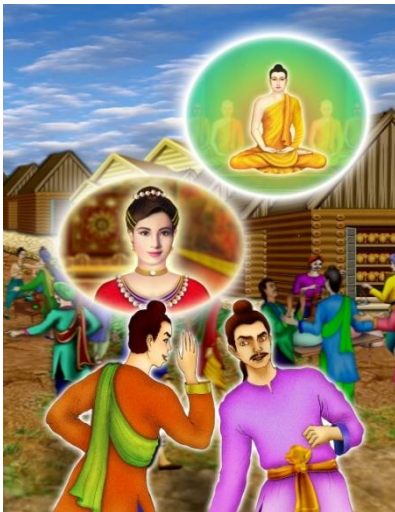
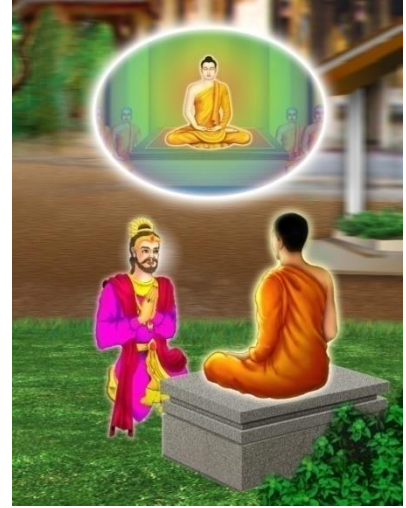
ตอบว่า เพื่อจะทรงให้มิจฉัตตะแห่งมิจฉามรรคให้บริบูรณ์ (หมายถึงให้ครบตรงข้ามกับสัมมามรรค) เพราะอกุศลขันธ์ทั้งหลายเป็นสภาวะเว้นจากสติและเป็นปฏิปักษ์ต่อสติ จึงทรง

¹ อภ.ส.อ. (ไทย) 76/8

ทำเทศนามัจฉาสติไว้ในพระสูตรนั้นโดยปริยาย (โดยอ้อม) แต่มีจฉาสตินั้นว่าโดยตรงย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น สติพระองค์จึงไม่ทรงจัดเข้าไปในอกุศลจิต ๓

อนึ่ง อนุสสติของผู้ตามระลึกถึงการได้บุตร ตามระลึกถึงการได้ลาภ หรือตามระลึกถึงการได้ยศเป็นต้น จัดเป็นการเกิดขึ้นด้วย**สติเทียบ** ของผู้คิดถึงเรื่องนั้น ๆ¹ คือ ไม่จัดเป็นสติในอกุศลจิต

สติเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยกัลยาณมิตร ผู้มีสติมั่นคง ชักชวนในเรื่องของการประกอบกุศลกรรม เช่น ให้ฝึกสมาธิ เจริญสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น ให้ได้ฟังให้ได้ระลึกถึงในเรื่องของบุญ ของธรรมะ ให้ระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ระลึกถึงกรรมฐานที่เคยสั่งสมอบรมมา ดังเช่นเรื่องภิกษุผู้อยากสึก² ซึ่งเป็นสัททวิหาริกของพระมหากัสสป เคยได้มาน ๔ ภายหลังสึกไปเป็นโจร ถูกเจ้าหน้าที่จับตัวได้แล้วถูกมัดไปสู่แดนประหาร พระมหากัสสปเถระเห็นเข้าจำเขาได้ จึงบอกให้เจ้าหน้าที่มัดเขาหย่อน ๆ หนอยแล้วให้ออวาทให้เขา

ระลึกถึงกรรมฐานที่เคยได้ เขาได้สติกลับมาเพราะอวาทนั้นระลึกถึงกรรมฐานที่เคยได้ก็บรรลุมาน ๔ ในขณะนั้นนั่นเอง

สติจะขาดหายไปก็เพราะอาศัยคนพาล มิตรชั่วผู้หลงลืมสติ ชักชวนให้ประกอบในอกุศลกรรม เช่น ชักชวนให้ดื่มสุราเมรัย สิ่งเสพติด เป็นนักเลงเที่ยวผู้หญิง เป็นต้น และชักชวนให้ระลึกถึงบาปอกุศลที่ตนเคยทำไว้แล้ว อันเป็นเหตุให้บาปเพิ่มพูนขึ้นทุกครั้งที่ระลึกถึง

¹ ม.มู.สัลเลขสูตร (ไทย) 17/503

² ขุ.อ.ธ.เรื่องวิภันตติกภิกขุ (ไทย) 43/290

ฉะนั้นหากใครไม่ปรารถนาจะขาดสติบ่อย ๆ ต้องห่างไกลคนพาล หมั่นคบหาบัณฑิตทางธรรมเพื่อความบริบูรณ์แห่งสติของตนเถิด

สติย่อมรักษาจิตจากอกุศลธรรมทั้งหมดได้ และยังจิตให้ประกอบกับกุศลธรรม จึงเหมือนมหาอำมาตย์ผู้ทำกิจทั้งปวงของพระราชำให้สำเร็จ ดังในอรรถกถา¹ ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา (ตถาคต) กล่าวสติว่า มีความจำเป็นในที่ทั้งปวง”

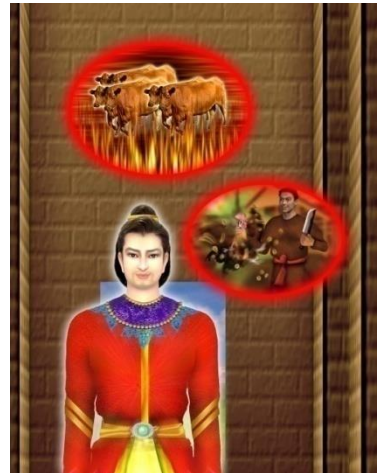
๓. หิริเจตสิก เจตสิกปรุ้งจิตให้เกิดความละอายบาป

หิริเจตสิก แปลว่า เจตสิกปรุ้งจิตให้เกิดความละอายต่อความชั่ว เจตสิกดวงนี้เมื่อเกิดขึ้นจะทำให้มีความละอายแก่ใจตัวเอง ไม่อยากทำความชั่วแม้จะไม่มีใครเห็น เพราะรังเกียจต่อบาปกรรม เหมือนหญิงสาวผู้มีสกุลรังเกียจต่อสิ่งปฏิกูล ด้วยอำนาจความเคารพตนและอาศัยเหตุภายใน เป็นต้นว่า คำนึ่งถึง ตระกูลของตน วัยตน การศึกษา ชาติที่ประเสริฐของตน คำนึ่งถึงพระศาสนา บิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อนผู้ประพฤติธรรมร่วมกันของตน เป็นต้น ก็สามารถทำให้เกิดความละอายได้ ดังที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่²

บุคคลย่อมให้หิริอันมีเหตุภายในเป็นสมมุติฐานด้วยเหตุ ๔ คือ พิจารณาถึงชาติ พิจารณาถึงวัย พิจารณาถึงความเป็นผู้กล้า พิจารณาถึงความเป็นพหูสูต

ถามว่า พิจารณาอย่างไร ?

ตอบว่า เบื้องต้นบุคคลพิจารณาถึงชาติอย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อว่า การกระทำความชั่วนี้ไม่ใช่การงานของบุคคล สมบูรณ์ด้วยชาติ การงานนี้เป็นของบุคคลผู้มีชาติต่ำมีพวก ประมง เป็นต้น การงานนี้ไม่สมควรแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วย ชาติดังเช่นเรา แล้วไม่ทำปาณาติบาต เป็นต้น ชื่อว่า ยังหิริให้ตั้งขึ้น

¹ ส.มหา.อ. (ไทย) 30/352

² อภ.ส.อ.จิตตปาหัทธน์ (ไทย) 75/336

อนึ่ง บุคคลผู้พิจารณาถึงวัยอย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อว่า การทำบาปนี้เป็นการกระทำอันคนหนุ่ม ทั้งหลายพึงกระทำ (อยู่วัยใดก็พิจารณาเอาวัยอื่นมาเป็นตัวเปรียบเทียบ) การทำนี้ไม่สมควรแก่ ผู้ดำรงอยู่ในวัยเช่นอย่างเรา แล้วไม่ทำปาณาติบาตเป็นต้น ชื่อว่า ย่อมยังหิริให้ตั้งขึ้น

อนึ่ง บุคคลพิจารณาถึงความเป็นผู้กล้าอย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อว่า การทำบาปนี้เป็นการทำของ บุคคลผู้อ่อนแอ การทำนี้ไม่สมควรแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยความกล้าเช่นเรา แล้วไม่ทำ ปาณาติบาตเป็นต้น ชื่อว่า ย่อมยังหิริให้ตั้งขึ้น

อนึ่ง บุคคลพิจารณาถึง ความเป็นพหูสูตอย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อว่า การทำบาปนี้เป็นการกระทำของ บุคคลอันธพาลไม่ใช่ของบัณฑิต การ กระทำนี้ไม่สมควรแก่บุคคลผู้เป็น พหูสูตผู้เป็นบัณฑิตเช่นกับเรา แล้ว ไม่ทำบาป ชื่อว่า ย่อมยังหิริให้ตั้งขึ้น ด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลชื่อว่า ย่อม

ยังหิริอันมีเหตุภายในเป็นสมมุติฐานให้ตั้งขึ้นด้วยเหตุ ๔ อย่าง ครั้นให้หิริเข้าไปตั้งไว้ในจิตของ ตนไม่กระทำบาปกรรม ชื่อว่า หิริ มีเหตุภายในเป็นสมมุติฐานอย่างนี้

ถามว่า ชื่อว่า หิริ มีตนเป็นใหญ่อย่างไร

ตอบว่า กุลบุตรบางคนในโลกนี้กระทำตนให้เป็นใหญ่ให้เป็นหัวหน้าแล้วคิดว่า การทำ ความชั่วไม่สมควรแก่บุคคลผู้บวชด้วยศรัทธา เป็นพหูสูต ผู้ปฏิบัติถูกต้อง ผู้เช่นกับเรา แล้วไม่ ทำบาปกรรม ชื่อว่า หิริ มีตนเป็นใหญ่อย่างนี้ เพราะเหตุนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า

“บุคคลนั้นกระทำตนเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ให้เป็นหัวหน้าแล้วย่อมละอกุศล เจริญ อกุศล ย่อมละธรรมที่มีโทษ เจริญธรรมไม่มีโทษ ย่อมบริหารตนให้บริสุทธิ์” ดังนี้

๔. โอตตปเจตสิก เจตสิกปรุจจิตทำให้เกิดความกลัวบาป

เจตสิกปรุจจิตทำให้เกิดความกลัวต่อบาปกรรมและผลของบาปกรรม เหมือนคนกลัวไฟกลัวน้ำร้อนลวกเอา ซึ่งมีเหตุให้เกิดโอตตปเจตสิกหรือความกลัวผลของบาปดังนี้ คือ

๑. กลัวต่อการติเตียนตนเอง

๒. กลัวถูกผู้อื่นติเตียน

๓. กลัวต่อกฎในอบายภูมิซึ่งถือว่าน่ากลัวที่สุด เมื่อเกิดความกลัวดังนี้จึงเป็นเหตุให้ไม่ทำบาปต่อไป

พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ¹

ถามว่า ชื่อว่า โอตตปปะ มีเหตุภายนอกเป็นสมุฏฐานอย่างไร

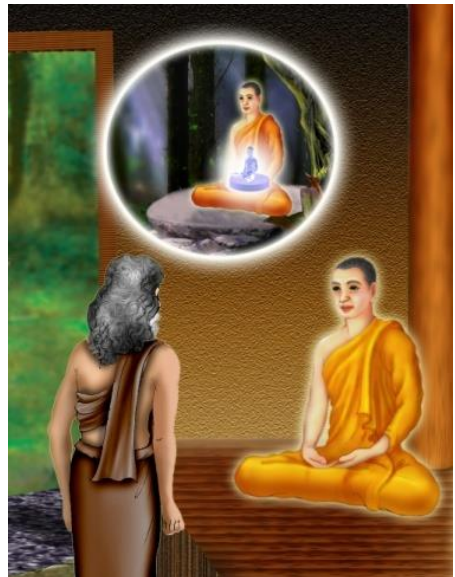
ตอบว่า เพราะกลัวบุคคลอื่นติเตียน เช่นว่า “ถ้าท่านจักทำบาป ท่านก็จักถูกบริษัท ๔ ติเตียน” เพราะฉะนั้นเมื่อบุคคลพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า “วิญญูชนทั้งหลายจักติเตียนเธอ เธอจักเป็นอันบุคคลผู้มีศีลทั้งหลายเว้นแล้ว เหมือนชาวพระนครเว้นของไม่สะอาด ดูก่อนภิกษุ เธอจักทำอย่างไรเล่า”

บุคคลนั้นย่อมไม่ทำบาปกรรมเพราะโอตตปปะอันมีเหตุภายนอกเป็นสมุฏฐาน อย่างนี้

ถามว่า ชื่อว่า โอตตปปะ มีโลกเป็นใหญ่ อย่างไร

ตอบว่า กุลบุตรบางคนในโลกนี้กระทำโลกให้เป็นใหญ่ ให้เป็นหัวหน้า แล้วไม่ทำบาปกรรม เหมือนอย่างที่เราว่า

“ก็โลกสันนิวาสนี้ใหญ่แล อนึ่ง ในโลกสันนิวาสนี้ใหญ่แล ย่อมมีสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้มีฤทธิ์ มีทิพยจักขุ รู้จิตของผู้อื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมมองเห็นได้แม้แต่ที่ไกล แม้แต่ที่ใกล้ เราก็มองไม่เห็นท่าน สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมรู้ชัดซึ่งจิตแม้ด้วยจิต ท่านแม้เหล่านั้นจักรู้เราอย่าง

¹ อภ.ส.อ.จิตตปาทกัณท์ (ไทย) 75/337

นี้ว่า คุณก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงดูกุศลบุตรนี้ซิ เขาเป็นผู้มีศรัทธาออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตผู้ไม่มีเรือน แต่เคลื่อนกล่นด้วยยอกุศลธรรมอันลามกอยู่ ดังนี้”

ถึงเทวดาทั้งหลายที่มีฤทธิ์ มีทิพยจักขุ รู้ใจผู้อื่นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นย่อมมองเห็นได้แม้แต่ที่ไกล แม้ท่านอยู่ใกล้พวกเราก็ไม่เห็น เทวดาเหล่านั้นย่อมรู้ชัดซึ่งจิตแม้ด้วยจิตถึงพวกเทวดาเหล่านั้นก็จรรู้เราอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงดูกุศลบุตรนี้ซิ เป็นผู้ที่มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตผู้ไม่มีเรือน แต่เคลื่อนกล่นไปด้วยยอกุศลธรรมอันลามกทั้งหลายอยู่”

บุคคลนั้นกระทำโลกเท่านั้นให้เป็นใหญ่ เป็นหัวหน้าแล้วย่อมละอกุศล เจริญกุศล ย่อมละธรรมที่มีโทษ เจริญธรรมไม่มีโทษ ย่อมบริหารตนให้หมดจด ชื่อว่า โอตตปปะะ มีโลกเป็นใหญ่ อย่างนี้ ฯ

พระอรรถกถาจารย์กล่าวเปรียบเทียบหิริและโอตตปปะะว่า บุคคลก้าวลงสู่ธรรม คือความละอายภายในแล้วไม่ทำบาป เหมือนคนฉลาดไม่จับก้อนเหล็กเย็นที่เปื้อนคูดเพราะความรังเกียจ พึงทราบการไม่ทำบาปเพราะกลัวอภัย เหมือนบุคคลไม่จับก้อนเหล็กร้อนเพราะกลัวความร้อน ฉะนั้น

ความละอายและความสะดุ้งกลัวอันเป็นสภาพธรรมของหิริและโอตตปปะะนี้ **ไม่เป็นอกุศล** เพราะเป็นการละอายและเกรงกลัวในบาปทุจริต โดยพิจารณาเห็นโทษแล้วว่า ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ เหมือนกับผู้ที่พิจารณามรณานุสติ โดยเอาความตายเป็นอารมณ์ หรือผู้กำลังพิจารณาอสุภกรรมฐาน ซึ่งขณะจิตที่กำลังพิจารณาอยู่นั้น จิตย่อมไม่ตกอยู่ในอำนาจฝ่ายอกุศล หิริโอตตปปะะก็เช่นกัน ย่อมพิจารณาถึงบาปทุจริตแล้วไม่กระทำชั่ว ย่อมบริหารตนให้หมดจดด้วยเหตุนี้ หิริและโอตตปปะะจึงจัดว่าเป็นธรรมคุ้มครองโลก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในธรรมสูตร¹ว่า

¹ ชุ.อิตติ.ธรรมสูตร (ไทย) 45/291

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สุกกชกรรม ๒ ประการนี้ ย่อมคุ้มครองโลก ชกรรม ๒ ประการ คือ หิริ ๑ โอตตปปะ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สุกกชกรรม ๒ ประการนี้ย่อมคุ้มครองโลก ถ้าหากสุกกชกรรม ๒ ประการนี้ไม่พึงคุ้มครองโลก ไม่พึงมีไฉน ในโลกนี้จะไม่พึงปรากฏคำว่า มารดา พี่ ป้า น้ำ อา สามี ภรรยาของอาจารย์ ฯ ชาวโลกจักได้ถึงความปะปนกัน (สืบพันธุ์กันเองภายในญาติ) เหมือนอย่าง แพะ แกะ ไก่ สุกร และสุนัข ฉะนั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะสุกกชกรรม ๒ ประการนี้แลคุ้มครองโลกอยู่ ฉะนั้น จึงยังปรากฏคำว่า แม่ ป้า น้ำ อา พี่ น้อง สามี ภรรยาของครูอาจารย์” ดังนี้

ถ้าหากทุกคนมีความละอายและกลัวต่อบาป กฎหมายบ้านเมืองก็ไม่ต้องมี บ้านช่องก็ คงไม่ต้องมีรั้วมีประตู อยู่กันอย่างสบาย หมดความระแวงภัยกัน โลกต้องสงบสุขอย่างแน่นอน

การจะปลูกฝังให้มีหิริโอตตปปะ นอกจากให้คำนึงถึงเหตุหรือสมมุติฐานดังกล่าวแล้ว ยังต้องสร้างสภาพแวดล้อมป้องกันตนเองคือ หมั่นคบบัณฑิตผู้มีความละอายรังเกียจบาปกลัวบาป, เลิกคบคนพาลเพราะจะทำให้ติดนิสัยรังเกียจความดีไม่กล้าทำความดี แต่กล้าทำชั่ว ไม่รังเกียจความชั่ว, และ ควรจัดที่อยู่อาศัยให้สะอาดโล่งไม่มีมุลลับพอจะทำชั่วได้ ดังพระพุทธทวจนะว่า

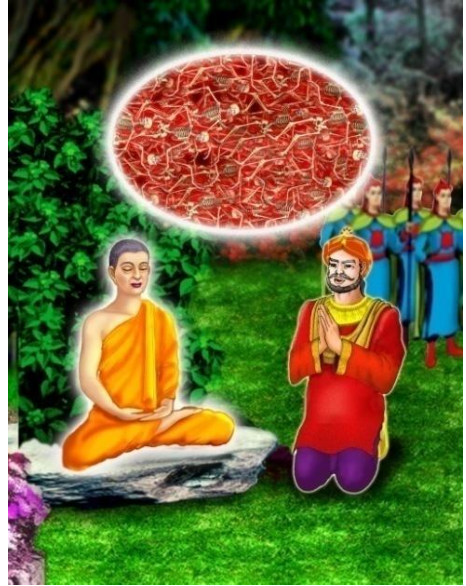
“สัตว์ทั้งหลาย ย่อมละอายเพราะสิ่งอันไม่ควรละอาย
ไม่ละอายในเพราะสิ่งอันควรละอาย สมာทานมิจฉาทิฏฐิ ย่อมถึงทุกติ
สัตว์ทั้งหลายมีปกติเห็นในสิ่งอันไม่ควรกลัวว่า ควรกลัว
และมีปกติเห็นในสิ่งอันควรกลัวว่า ไม่ควรกลัว
สมาทานมิจฉาทิฏฐิ ย่อมเข้าถึงทุกติ”¹

๕. อโลภเจตสิก เจตสิกปรุงจิตไม่ให้โลภ

เจตสิกปรุงจิตไม่ให้เกิดความโลภ ลักษณะของความโลภคือติดใจในอารมณ์ทั้งที่เป็น กาม รูปาวจร อรูปาวจรอันเป็นเหตุไม่ให้อบรมคุณความดีหรือไม่สามารถก้าวขึ้นสู่ความดีชั้นสูงกว่าได้ ส่วนลักษณะของความไม่โลภก็คือ ไม่ติดใจในอารมณ์อันเป็นอกุศล และในโลกียกุศล เป็นเหตุให้แสวงหากุศลหรือคุณธรรมเบื้องสูงยิ่งขึ้นไป

¹ ช.ธ.อ. (ไทย) 43/193

หมายความว่า สามารถละนียไม่ดี เช่น ตัดใจในการนอนตื่นสาย เลยไม่ได้สวดมนต์ นั่งสมาธิ ใส่บาตรพระ ก็เปลี่ยนเป็นรีบตื่นมาสวดมนต์ นั่งสมาธิ เตรียมอาหารใส่บาตรพระตอนเช้า หรือ ยกระดับความดีของตนให้สูงขึ้น เช่น ซอบทำทาน สาธารณกุศล ก็มาทำมหากุศลทานใน พระพุทธศาสนา จากทำทานเล็กน้อยมาสู่ทำทาน มาก จากทำทานแล้วก็พยายามรักษาศีลให้บริบูรณ์ รักษาศีลบริบูรณ์แล้วก็ฝึกหัดนั่งสมาธิจนจิตสงบ ก็ ไม่ตัดใจหยุดอยู่แค่นั้น ฝึกให้ละเอียดยิ่งขึ้นไปจาก ฌานที่ ๑ ให้ได้ฌานที่ ๒ ฝึกเรื่อยไปจนสุดบารมีของตนนี้เรียกว่า ไม่ตัดใจในอารมณ์

สภาพของอโลภะที่มีความไม่ติดอยู่ในอารมณ์เป็นลักษณะนี้ เหมือนหยาดน้ำที่ไม่ติด อยู่บนใบบัว

มีความไม่หวนเหวน เป็นกิจหรือหน้าที่ เหมือนภิกษุผู้ปล่อยวาง

มีความไม่ยึดมั่นในอารมณ์ เป็นผลปรากฏ

เหตุใกล้ให้เกิดอโลภะ คือ มีการพิจารณาถึงโทษของอารมณ์นั้นเสมอแล้วน้อมใจไปใน คุณธรรมที่สูงกว่า เช่น ชอบของสวยงาม คนงาม ก็ให้พิจารณาอสุภกรรมฐาน กายคตาสติ อาหาเรปฏิกูลสัญญา เป็นต้น หมั่นบริจาคทานบ่อย ๆ

คุณและวิบากของความไม่โลภ

ด้านนีย

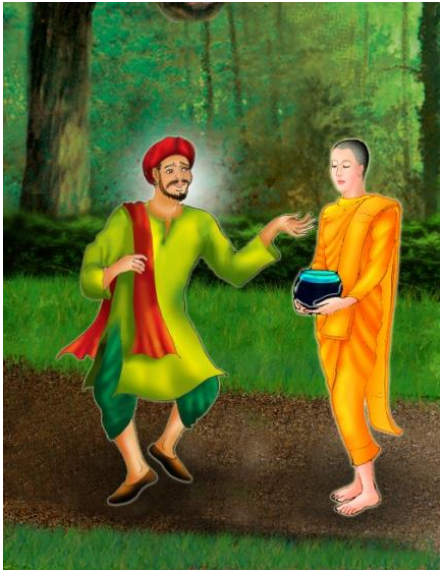
๑. จะเป็นผู้ไม่มีความตระหนี่ เพราะอโลภะเป็นขำคึกโดยตรงต่อความตระหนี่
๒. จะทำให้เป็นผู้ชอบบริจาคทาน เพราะอโลภะเป็นเหตุแห่งทาน (การให้) พ้นจาก ความเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน
๓. ทำให้มีนียเล็กน้อย สันโดษ เพราะบุคคลมีความไม่โลภย่อมถือเอาไม่มาก ผู้โลภ จึงถือเอามาก

๔. ทำให้เป็นคนไม่มีลัษณคมใน เปิดเผยโทษของตนตามความเป็นจริงเพื่อสามารถปรับปรุงแก้ไขตนใหม่ได้ ทำให้มีจิตใจปลอดโปร่ง ชื่อสัตย์
๕. ทำให้เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวาง รักสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยอำนาจธรรม ไม่ทำความเกี่ยวข้องกับอำนาจราคะ จึงปลอดภัยจากการผิดศีลข้อ ๓
๖. มีนิสัยสลัดตนออกจากภพง่าย เพราะเนกขัมมสัญญา อสุภสัญญา ย่อมมีเพราะอโลภะ

ผลพลอยดีด้านอื่น ๆ

๗. จะเป็นปัจจัยแก่ความไม่มีโรค เพราะคนโลภย่อมกินยอมน้ำใช้ของที่เกินประมาณไม่สบายแก่ตน ทำให้เกิดโรคหลายอย่างซึ่งมีความโลภเป็นปัจจัย เช่น โรคอ้วนเกินไป โรคท้องอืด โรคพิษสุราเรื้อรัง โรคมะเร็งในเม็ดเลือด เป็นต้น แต่คนไม่โลภหาเป็นโรคเหล่านี้ไม่
๘. อโลภะเป็นปัจจัยแก่โภคสมบัติ เพราะคนไม่โลภแล้วก็เป็นผู้ได้เฉพาะซึ่งโภคะด้วยอำนาจจาคะ ทำให้ร่ำรวยมีทรัพย์สมบัติมาก เพื่อใช้ในการบริจาคทานต่อ ๆ ไป
๙. ทำให้ไม่หลงไปในลัทธิกามสุขัลลิกานุโยค พ้นจากความพัวพันเรื่องกาม
๑๐. เป็นปัจจัยแก่ทิพยวิหาร คือ สมาบัติ ๘
๑๑. ทุกข์มีการพลัดพรากจากคนสัตว์สิ่งของอันเป็นที่รักย่อมไม่มีเพราะอโลภะ เพราะไม่ทำความเกี่ยวข้องกับยึดถือจนเกินเหตุ เพราะคนโลภแล้ว มีสภาวะยึดถือความรักและเพราะอดทนต่อการพลัดพรากของที่รักไม่ได้คนโลภจึงเป็นทุกข์บ่อย ๆ
- ๑๒.ชาติทุกข์ย่อมไม่มีเพราะอโลภะ เพราะอโลภะเป็นปฏิบัติข้อต่อตถตา และชาติทุกข์ซึ่งมีตถตาเป็นมูล
๑๓. การอยู่ร่วมกันเป็นสุขของคฤหัสถ์ทั้งหลายเพราะความไม่โลภ ด้วยว่า ความไม่โลภเป็นปฏิบัติข้อต่อตถตา ทำให้ไม่หวาดระแวงกันในเรื่องการลักขโมย และการประพฤติผิดศีลข้อ ๓
๑๔. การเห็นอนิจจังย่อมมีด้วยอโลภะ ไม่ยึดติดผูกพันด้วยตถตา เพราะบุคคลโลภแล้วย่อมไม่เห็นสังขารแม้ไม่เที่ยงโดยความเที่ยงมุงจะใช้สอยอย่างเดียว

๑๕. ให้ไปสู่สุคติได้ง่าย

๖. อโหสเจตสิก

เจตสิกปรุจจิตไม่ให้เกิดความโกรธ ความ
เจตสิกปรุจจิตไม่ให้เกิดความโกรธ ความ
ประทุษร้ายในอารมณ์ ได้แก่ ความไม่โกรธ ไม่ปอง
ร้าย ไม่เบียดเบียน ไม่ขัดข้อง ไม่ขุ่นใจ

เมื่อเจตสิกดวงนี้เกิดขึ้นแล้วจะปรุจจิตไม่ให้เกิด
โกรธ จะมีอารมณ์ผ่องใส ไม่มีความอาฆาต
ปราศจากความเร่าร้อน และเป็นเบื้องต้นของการ
เจริญเมตตาจิตอีกด้วย

คุณและวิบากของความไม่โกรธ

๑. จะเป็นผู้ประกอบด้วยผิวพรรณ ที่น่าปรารถนาน่าใคร่ และน่าชอบใจ เพราะความ
เป็นผู้ประกอบด้วยผลวิบากแห่งอโหสะ เป็น
ปัจจัยแก่ความหนุ่มสาว เพราะคนไม่โกรธ จะ
ไม่ถูกไฟคือโทสะเผาเผาให้หนังเหี่ยวเหี่ยวเป็น
ริ้วรอยและให้ผมหงอก ย่อมยังความเป็น
หนุ่มสาวให้อยู่ได้นาน ๆ

๒. จะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยรูปสมบัติ
เพราะอโหสะเป็นเหตุแห่งศีลและเป็นขำคึกต่อ
มลทินคือความเป็นผู้ทุศีล

๓. ทำให้เป็นผู้ไม่หาช่องจับผิดหรือจับข้อบกพร่องของผู้อื่น คนมักโกรธย่อมหาช่อง
จับผิดผู้อื่น

๔. จะเป็นผู้ทรงจำคุณที่มีอยู่โดยความเป็นคุณ ย่อมประกาศคุณทั้งหลายของผู้อื่นให้
เป็นไป เพราะความไม่มีโทสะ ส่วนบุคคลผู้มีโทสะประทุษร้ายแล้ว ย่อมลบหลู่คุณท่าน

๕. ทุกข์อันประสบกับของอันไม่เป็นที่รักย่อมไม่มีเพราะความไม่มีโทษ เพราะบุคคลมีโทษประทุษร้ายแล้ว มีสภาวะยึดถือสิ่งที่ไม่เป็นที่รักและเพราะอดทนต่อการประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักไม่ได้

๖. ชราทุกข์ย่อมไม่มีเพราะอโทษ เพราะบุคคลมีโทษกล้าเป็นผู้มีสภาวะคือความชราเร็วพลัน

๗. การอยู่ร่วมกันเป็นสุขของคฤหัสถ์และบรรพชิตแม้ทั้งหมด เพราะความไม่มีโทษ

๘. ความเกิดในนรกย่อมไม่มีเพราะความไม่มีโทษ ด้วยว่าโทษเป็นปฏิปักษ์ต่อโทษ

๙. ทำให้ปราศจากการจองเวรกัน เพราะอโทษย่อมไม่ทำความเกี่ยวข้องด้วยอำนาจแห่งโทษ

๑๐. เป็นปัจจัยแก่ขันติ และพรหมวิหาร

๑๑. การเว้นธรรมที่สุดคือ อตตกิลมถานุโยคย่อมมีเพราะอโทษ

๑๒. การทำลายพยาบาลกายคันถะย่อมมีเพราะอโทษ

๑๓. อโทษเป็นปัจจัยแก่การได้ความสมบูรณ์ด้วยมิตรสหาย เพราะเมื่อบุคคลไม่มีโทษประทุษร้ายแล้ว ก็ได้มิตรและการไม่เสื่อมจากมิตร

๑๔. เป็นผู้ดับเข็ญในสัตว์และสังขารทั้งหลายฝ่ายอื่นได้ด้วยอโทษ เพราะบุคคลไม่มีโทษประทุษร้ายแล้ว ก็ไม่มีความสำคัญแม้ในบุคคลทั้งหลายที่จองเวรกัน ทำให้ไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียน รบราฆ่าฟันกัน

๑๕. การเห็นทุกข์ย่อมมีด้วยอโทษเพราะคนมีอชฌาคัยไม่มีโทษ กำหนดสละเรื่องที่ทำให้เกิดพยาบาล (อาสาทวัตตฺ) ได้แล้วย่อมเห็นสังขารนั้นแหละ โดยความเป็นทุกข์

๗. ตัตตรมชฌัตตตาเจตสิก เจตสิกปรุจจิตให้ว่างเฉย

เจตสิกดวงนี้เมื่อเกิดขึ้น จะทำให้จิตและเจตสิกดวงอื่น ๆ ทำกิจของตนโดยสม่ำเสมอ ไม่มีการติดขัด ไม่ยิงไม่หย่อน เจตสิกดวงนี้ก็คือ **อุเบกขา** ความวางเฉยที่เรารู้จักกันนั่นเอง แต่เป็นคนละอย่างกับอุเบกขาเวทนา ท่านเปรียบเจตสิกดวงนี้ไว้ว่า เหมือนนายสารถีวางเฉยต่อม้าที่วิ่งเรียบไปฉะนั้น

๘. กายปัสสัทธิเจตสิก และ **๙. จิตตปัสสัทธิเจตสิก** คู่แห่งเจตสิกที่ปรุงเจตสิกและจิตให้สงบ ดวงแรกกายปัสสัทธิเจตสิกจะปรุงให้เจตสิกชั้น ๓ ที่เหลือ คือ เวทนาชั้น ๓ สัญญาชั้น ๓ สังขารชั้น ๓ (สังขารชั้นคือเจตสิกที่เหลือ) ให้สงบในขณะที่ประกอบการทำงานอันเป็นกุศล ส่วนดวงหลังคือจิตตปัสสัทธิเจตสิก จะปรุงจิตคือวิญญาณชั้นให้สงบ ในขณะที่ประกอบการทำงานอันเป็นกุศล

ธรรมชาติที่ชื่อว่า ปัสสัทธิ เพราะเป็นเหตุให้ธรรมเหล่านั้น (นามชั้น ๔) สงบปราศจากความกระวนกระวาย ถึงความปลอดภัย ดวงกายปัสสัทธิและจิตตปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ นี้ จึงประกอบกับโสภณจิตเท่านั้น และปัสสัทธิเจตสิก แม้จะประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวงก็จริง แต่ย่อมยังความสงบในชั้นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร และปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ให้แตกต่างกัน

๑๐. กายลหุตาเจตสิก และ **๑๑. จิตตลหุตาเจตสิก** คู่แห่งเจตสิกที่ปรุงเจตสิกและจิตให้เบา

กายลหุตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่เป็นความเบาของเจตสิกชั้น ๓ ในการงานอันเป็นกุศล

จิตตลหุตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่เป็นความเบาของจิต ในการงานอันเป็นกุศล คำว่า **“ลหุตา”** แปลว่า ความเบา หมายถึงธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนไปได้เร็ว คือสามารถเป็นไปได้อย่างฉับพลัน ไม่หนัก ไม่กระด้างเพราะกิเลสมีถิ่นมิถนะเป็นต้น ขอยกตัวอย่างความหนักของจิตก่อน คนที่ไม่เคยขึ้นพูดปราศรัยบนเวที พอขึ้นไปพูดครั้งแรกก็เกิดอาการประหม่า นั่นคือสภาวะที่จิตก็หนัก ความรู้สึกก็หนัก แต่สำหรับผู้ที่เจตสิกคู่นี้เกิดปรุงจิตแล้วจะไม่มีภาวะที่หนักอย่างนั้น ตัวอย่างเช่น คนชำนานาญเวที เมื่อขึ้นไปพูดก็พูดได้คล่องแคล่ว ไม่มีอาการประหม่า ไม่หนักจิต ไม่หนักใจ นั่นคือภาวะที่เจตสิกคู่นี้ปรุงจิตให้เกิดความเบา

๑๒. กายมุกุตาเจตสิก และ ๑๓. จิตตมุกุตาเจตสิก คู่แห่งเจตสิกที่ปรุงเจตสิก และจิตให้อ่อน

กายมุกุตาเจตสิก คือ ธรรมชาติที่เป็นความอ่อนของเจตสิกชั้น ๓ ในการงานอันเป็น กุศล จิตตมุกุตาเจตสิก คือ ธรรมชาติที่เป็นความอ่อนของจิต เจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ โอนอ่อน รับอารมณ์อันเป็นกุศลได้ง่าย, ผู้ที่เจตสิกคู่นี้ปรุงจิตแล้ว จิตและความรู้สึกจะอ่อนโยน ยกตัวอย่างเช่น ลูกให้หัวคุณพ่อคุณแม่ ผู้นับถือพระรัตนตรัยให้หัวพระผู้มีศีลเป็นต้น ภาวะที่อ่อนโยนนั้นคือเจตสิกคู่นี้ปรุงจิตและเจตสิกอื่น ๆ ให้อ่อนนั่นเอง, ส่วนภาวะที่แข็งของจิตและความรู้สึก ตัวอย่างเช่น คนที่ถูกบังคับให้ไหว้ศัตรู ความแข็งกระด้างจะเกิดขึ้น ไม่พร้อมที่จะไหว้ นั่นคือภาวะที่จิตและความรู้สึกเป็นภาวะแข็งนั่นเอง

๑๔. กายกัมมัฏฐตาเจตสิก และ ๑๕. จิตตกัมมัฏฐตาเจตสิก คู่แห่งเจตสิกที่ปรุงเจตสิกและจิตให้ควรแก่การงาน

กายกัมมัฏฐตาเจตสิก คือ ธรรมชาติที่ควรแก่การงานอันเป็นกุศลของเจตสิกชั้น ๓ ส่วนจิตตกัมมัฏฐตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ควรแก่การงานอันเป็นกุศลของจิต ภาวะที่ไม่ควรแก่การงานของจิตและความรู้สึก ก็คือ ตัวอย่างเช่น คนที่ถูกบังคับให้นั่งฟังพระเทศน์ เพราะไม่เต็มใจฟังจึงมีความรู้สึกเหมือนถูกทรมาน เพียงแต่นั่งรออยู่ว่าเมื่อไรท่านจะจบเสียที จิตและความรู้สึกขณะนั้นเรียกว่าไม่เหมาะหรือไม่ควรที่จะฟังพระเทศน์ ส่วนผู้ที่มีเจตสิกคู่นี้เข้าปรุงจิตแล้ว จะมีความรู้สึกพอใจที่ได้ฟังพระเทศน์ เพราะท่านพูดเรื่องที่ถูกต้อง จึงก่อให้เกิดความสนใจ ไม่มีความรู้สึกทรมาน เมื่อเป็นเช่นนี้การฟังเทศน์จึงรู้เรื่อง การฟังเทศน์รู้เรื่องเป็นเพราะจิตและความรู้สึกควรแก่การฟังเทศน์ นั่นเป็นเพราะคู่แห่งเจตสิกสองดวงนี้ปรุงความรู้สึกและปรุงจิตให้ควรแก่การงาน เปรียบเหมือนทองที่ยังเป็นก้อนแข็งก็ไม่เหมาะที่จะทำรูปพรรณต่าง ๆ เมื่อหลอมให้อ่อนแล้ว ทองนั้นก็เหมาะที่จะทำทองรูปพรรณต่าง ๆ

๑๖. กายปาคุญญาตาเจตสิก และ ๑๗. จิตตปาคุญญาตาเจตสิก คู่แห่งเจตสิกที่ปรุงเจตสิกและจิตให้คล่องแคล่ว

กายปาคุญญาตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้เจตสิกชั้น ๓ คล่องแคล่วต่อการทำงานอันเป็นกุศล ส่วนจิตตปาคุญญาตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้จิตคล่องแคล่วในการทำงานอันเป็นกุศล ทั้ง ๒ ดวงนี้ปรุงเจตสิกและจิตที่เป็นกุศลให้เกิดภาวะที่คล่องแคล่วไม่อึดอาดต่อการทำงานอันเป็นกุศล ภาวะที่อึดอาดไม่คล่องแคล่วตัว เช่น คนตระหนี่ไม่ชอบบริจาคเงินให้ใคร พอคนที่คุ้นเคยกันมาเรียไร จะไม่ให้ก็ดูกระไรอยู่ จะให้ก็เสียดายเงิน จึงมีท่าทางอึดอาดไม่ต้องการจะหยิบเงินบริจาค แต่ถ้าเจตสิกคู่นี้เข้าปรุงจิตแล้ว ท่าทางอึดอาดไม่คล่องแคล่วจะหมดไป กลายเป็นความคล่องแคล่วในการหยิบเงินบริจาคด้วยความเต็มใจ

๑๘. กายชุกตาเจตสิก และ ๑๙. จิตตชุกตาเจตสิก คู่แห่งเจตสิกที่ปรุงเจตสิกและจิตใจซื่อตรง

กายชุกตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้เจตสิกชั้น ๓ มีความซื่อตรงในการทำงานอันเป็นกุศล ส่วนจิตตชุกตา เป็นธรรมชาติที่ทำให้จิตมีความซื่อตรงในการทำงานอันเป็นกุศล

เจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็นธรรมชาติที่ประกอบกับโสภณจิต ทำให้สามารถกำจัดปฏิปกษ์ธรรมคือ มายาปิดบังความชั่วและสาไถยคือความโอ้อวดคุณธรรมที่ไม่มีในตนให้สิ้นไป และพร้อมกันนั้น ทำให้เจตสิกและจิตซื่อตรง ไม่คดโกงและงอต่อการทำงานอันเป็นกุศล ภาวะที่ไม่ซื่อตรงก็คือ ความมีเล่ห์เหลี่ยม คดโกง ไม่จริงใจต่อใคร แต่แสดงอาการเหมือนจริงใจ แต่ถ้าเจตสิกคู่นี้เข้าปรุงจิตของผู้ใดแล้ว ผู้นั้นจะมีความรู้สึกที่จริงใจ ปราศจากเล่ห์เหลี่ยม มีความซื่อตรงต่อบุคคลที่ตนเกี่ยวข้องด้วย

เจตสิกที่ปรุงให้จิตดีงามทั้ง ๑๙ ดวงนี้ จะปรุงจิตทำให้พฤติกรรมของคนนั้นดีงาม เป็นคนที่มีเสน่ห์ต่อสังคมทั่วไป

๒. วิรตีเจตสิก ๓

กลุ่มเจตสิกปรุงจิตให้เว้นจากทุจริต ๓ ดวง วิรตีเจตสิกเป็นธรรมชาติที่เป็นเครื่องงดเว้นจากบาปกรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น ภาวะแห่งการงดเว้นจากบาปกรรมหรือทุจริตกรรมนี้ชื่อ วิรตี และเรียกสภาวะธรรมที่เป็นเครื่องงดเว้นจากบาปกรรมว่า วิรตีเจตสิก

ภาวะแห่งการงดเว้นจากบาปกรรมที่ชื่อว่า วิรตี นั้นมี ๓ ประเภท¹ คือ

๑. สัมปตตวิรตี ๒. สมาทานวิรตี ๓. สมุจเฉทวิรตี

๑. สัมปตตวิรตี คือ การงดเว้นจากบาปกรรมที่มาถึงเฉพาะหน้า ของผู้ที่แม้มิได้รับ ลิกขาบทเลย แต่ระลึกถึงชาติ โคตร ตระกูล และความเป็นผู้คงแก่เรียน เป็นต้น ของตนอย่าง เดียวว่า การกระทำนี้ไม่สมควรแก่เรา ดังนั้นแล้วไม่กระทำปาณาติบาต เป็นต้น หลีกเลียงสิ่งที่จะ ทำให้ผิดศีลที่มาถึงเฉพาะหน้า เว้นจากบาปนั้นเสีย

๒. สมาทานวิรตี คือ การ งดเว้นจากบาปกรรมโดยการรับเอา ลิกขาบทที่บัญญัติไว้ เช่น การถือ ศีล ๕ หรืออุโบสถศีล โดยสมาทาน จากภิกษุผู้ทรงศีลเป็นต้น ของผู้รับ ลิกขาบทอย่างนี้ว่า “นับแต่วันนี้เป็น ต้นไปข้าพเจ้าจะไม่ฆ่าสัตว์เป็นต้น แม้เพราะเหตุแห่งชีวิตก็ดี ข้าพเจ้า จะเว้นจากปาณาติบาตก็ดี ข้าพเจ้าขอสมาทานการงดเว้นนี้ก็ดี” ฟังทราบว่าเป็น สมาทานวิรตี

๓. สมุจเฉทวิรตี คือ การงดเว้นจากบาปกรรมโดยเด็ดขาดด้วยอำนาจที่ประกอบเป็น องค์อริยมรรคของพระอริยบุคคลทั้งหลาย เพราะท่านตัดกิเลสอันเป็นต้นเหตุให้เกิดศีลหรือเกิด บาปกรรมได้แล้วด้วยอริยมรรค พระอริยบุคคลจึงไม่เกิดแม้แต่ความคิดว่า จะฆ่าสัตว์ลัก ทรัพย์เป็นต้นเลย สมุจเฉทวิรตีนี้มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เสตุฆาตวิรตี

¹ ที.สี.อ. (ไทย) 12/87

ในวิรติทั้ง ๓ ประเภทนั้น ๒ วิรติแรกกระทำวัตถุ (สิ่ง) ที่จะพึงให้ล่วงละเมิดสิกขาบท มีการฆ่า การลักทรัพย์ เป็นต้นเป็นอารมณ์ของการงดเว้น ส่วนสมุทเทหวิรติข้อหลังมีนิพพาน เป็นอารมณ์ของวิรติ

ก็ในวิรติเหล่านี้ ผู้ได้รับสิกขาบททั้ง ๕ รวมกัน เมื่อสิกขาบทข้อใดข้อหนึ่งขาดไป สิกขาบทของผู้นั้นย่อมขาดไปทั้งหมด แต่ถ้าวินิจฉัยข้อ ล่วงละเมิดข้อใด ข้อนั้นเท่านั้นย่อมขาด

ส่วนสำหรับเสตฺฐมาตวิรตินั้นขึ้นชื่อว่า การทำลายไม่มีเลย เพราะพระอริยสาวกย่อมไม่ฆ่าสัตว์ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ทั้งไม่ดื่มน้ำเมาด้วย แม้ถ้ามีคนผสมสุราและน้ำนมแล้วเทเข้าไปในปากของพระอริยสาวกนั้น น้ำนมเท่านั้นเข้าไป สุราหาเข้าไปไม่ เหมือนอะไร ได้ยินว่า เหมือนเอาน้ำนมที่เจือด้วยน้ำ เทรอกเข้าไปในปากนกกระเรียน นมเท่านั้นเข้าไปในปากของนกกระเรียน น้ำหาเข้าไปไม่ ข้อนี้พึงทราบ ว่า สำเร็จตามกำเนิด และข้อนี้ก็พึงทราบ ว่า สำเร็จโดยธรรมดา

วิรติอันเป็นภาวะแห่งการงดเว้นจากบาปกรรมนั้น มีสภาวะเป็นเจตสิกปรมาัตถ์ที่ชื่อว่า วิรติเจตสิก ซึ่งมีอยู่ ๓ ดวง คือ สัมมาวาจาเจตสิก สัมมากัมมันตเจตสิก และสัมมาอาชีวะเจตสิก

เจตสิกแต่ละดวงมีรายละเอียดที่ควรศึกษาดังนี้

๑. สัมมาวาจาเจตสิก เจตสิกปรุจจิตให้พูดดี

เจตสิกดวงนี้ เป็นเจตสิกที่ประกอบด้วย มหากุศลจิตและโลกุตตรจิต ทำให้เกิดการเว้น จากวจีหุจริตทั้ง ๔ คือ การพูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อคะนองปากไร้สาระ แต่ปรุจให้พูดคำสัตย์ พูดให้สามัคคี พูดไพเราะ พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ซึ่งยังไม่

เกี่ยวกับการงานอันเป็นอาชีพ

สัมมาวาจามี ๓ ประเภท คือ

๑.๑. **ภทาสัมมาวาจา** คือ การกล่าววาจาที่ดี มีศีลธรรม เพื่อประโยชน์แก่ผู้ฟัง เช่น การสอนธรรม การสนทนาธรรม เป็นต้น

๑.๒. **เจตนาสัมมาวาจา** คือ ตั้งใจกล่าววาจาสมานคีลว่าจะละเว้นจากวจีทุจริต มีการสมานทานว่า จะไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ เป็นต้น

๑.๓. **วิรตีสัมมาวาจา** คือ การงดเว้นวจีทุจริต ๔ และเป็นการงดเว้นเฉพาะหน้า ขณะที่มีอารมณ์ที่จะกล่าววจีทุจริตออกไป

๒. สัมมากัมมันตเจตสิก เจตสิกปรุงจิตให้ทำดี

สัมมากัมมันตเจตสิก เป็นเจตสิกที่ประกอบกับมहाกุศลจิตและโลกุตตรจิต ทำให้เกิดการกระทำทางกายที่เว้นจากกายทุจริตทั้ง ๓ คือ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น ซึ่งไม่เกี่ยวกับการงานอันเป็นอาชีพ

สัมมากัมมันตะมี ๓ ประการ คือ

๒.๑. **ยถาพลสัมมากัมมันตะ** ได้แก่ การกระทำการงานที่ถูกที่ควร มีการประกอบทาน กุศล อ่อนน้อมถ่อมตน หรือ ช่วยเหลือการงานที่เป็นประโยชน์ ตามสมควรแก่กำลังของตน เป็นต้น

๒.๒. **เจตนาสัมมากัมมันตะ** ได้แก่ ภาวะที่ตั้งใจสมานทานว่า จะละเว้นจากกายทุจริต เช่น ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์ เป็นต้น

๒.๓. **วิรตีสัมมากัมมันตะ** ได้แก่ การเว้นจากกายทุจริตทั้ง ๓ ซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะหน้า ขณะที่มีอารมณ์ที่จะให้ล่วงกายทุจริตมาปรากฏต่อหน้า

๓. สัมมาอาชีวะเจตสิก เจตสิกปรุงจิตให้ประกอบอาชีพดี

สัมมาอาชีพเจตสิก เป็นเจตสิกที่ประกอบกับ महाกุศลจิตและโลกุตตรจิต ทำให้เกิดการเว้นจากกาย

ทุจจริต ๓ วจิตุจจริต ๔ ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ทำให้คนเราดำรงชีพที่ถูกต้องทั้งทางศีลธรรมและทางกฎหมาย สัมมาอาชีพะมี ๒ ประการ คือ

๓.๑. *วิริยสัมมาอาชีพะ* ได้แก่ ความเพียรเพื่อกระทำการงานหาเลี้ยงชีพโดยชอบธรรมทุกอย่าง

๓.๒. *วิรตีสัมมาอาชีพะ* ได้แก่ การงดเว้นจากกายทุจจริต ๓ วจิตุจจริต ๔ ที่เกี่ยวกับอาชีพ และเป็นการเว้นเฉพาะหน้าขณะมีสิ่งที่จะทำให้ล่วงทุจจริตขณะที่กำลังประกอบอาชีพอยู่นั้น

เจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้ เกิดปรุงจิตได้ ๑๖ ดวงเท่านั้น คือ มหากุศลจิต ๘ และ โลกุตตรจิต ๘ ถ้าเกิดในมหากุศลจิต ๘ เจตสิก ๓ ดวงนี้จะเกิดขึ้นไม่เกิดพร้อมกัน คือ ถ้าขณะสัมมาวาจาเจตสิกเกิด อีก ๒ ดวงนอกนี้ก็ไม่เกิดร่วม หรือถ้าสัมมากรรมันตเจตสิกเกิด อีก ๒ ดวงนอกนี้ก็ไม่เกิด แต่ถ้าเจตสิกกลุ่มนี้เกิดในโลกุตตรจิต ๘ ดวง เจตสิกกลุ่มนี้จะเกิดร่วมกันทีเดียว ๓ ดวง เพื่อทำหน้าที่ประหารทุจจริตกรรมและอาชีพทุจจริตโดยเด็ดขาด

๓. อปัมัญญาเจตสิก ๒

กลุ่มเจตสิกปรุงจิตให้มีความกรุณาและพลอยยินดี ๒ ดวง อปัมัญญาเจตสิก หมายถึงธรรมที่แผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายโดยหาประมาณมิได้ ในพระสูตรกล่าวไว้ ๔ อย่างคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ชื่อว่า อปัมัญญา เพราะไม่มีประมาณหรือที่ชนทั้งหลายเรียกว่า พรหมวิหาร เพราะผู้ปฏิบัติธรรมใน ๔ อย่างนี้ ย่อมมีความเป็นอยู่เหมือนพรหม

อปัมัญญาเจตสิก ที่แสดงไว้ในอภิธรรมัตถสังคหะนี้มี ๒ ดวง ได้แก่ *กรุณาเจตสิก* และ *มุทิตาเจตสิก*

ส่วนเมตตา มีองค์ธรรมคือ โอสเจตสิก และอุเบกขา มีองค์ธรรมคือ ตัตตรมัมชฌัตต
ตาเจตสิกอยู่แล้ว จึงมีได้นำมาแสดงไว้โดยนัยแห่งอัปมัญญาเจตสิกนี้อีก

เจตสิก ๒ ดวงนี้คือ กรุณาเจตสิกและมุทิตาเจตสิก มีรายละเอียดควรศึกษาดังต่อไปนี้

๑. กรุณาเจตสิก เจตสิกปรุ้งจิตให้สงสาร

กรุณาเจตสิก คือ ธรรมชาติที่มีความสงสารต่อสัตว์ที่ได้รับทุกข์ ได้แก่ ความสงสาร
สัตว์ที่กำลังได้รับความทุกข์ยากลำบากอยู่ขณะนี้ หรือที่จะได้รับความทุกข์ยากลำบากในกาล
ข้างหน้า เจตสิกดวงนี้จะปรุ้งจิตให้เกิดความสงสาร ความสงสาร ก็คือ ภาวะที่ทนไม่ได้ที่เห็น
คนอื่นต้องได้รับความเดือดร้อน ปรารถนาจะให้เขาพ้นความทุกข์และหาทางกำจัดทุกข์ของผู้อื่น
ให้ได้

ตัวอย่างของความกรุณาเช่น เห็น

คนขอทานแขนขาดก็เกิดความสงสาร จึง
บริจาคทานช่วยเหลือไม่ให้อดอยาก นี่ชื่อ
ว่า **ช่วยเหลือคนกำลังตกยากเฉพาะหน้า**
และก็มีความคิดเห็นว่า ขอทานคนนี้คง
ต้องลำบากยากจนไปอีกนานหลายชาติ ถ้า
ไม่รู้จักทำทานกุศล จึงแนะนำคนขอทานให้
ทำบุญในพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลัง

ช่วยเหลือคนจน

ของตน ให้รู้จักรักษาศีลเพื่อให้พ้นวิบากกรรมที่ทำให้ตนแขนด้วนนี้ นี่ชื่อว่า มีความกรุณา
ช่วยเหลือสัตว์ที่จะลำบากในกาลข้างหน้า หรือเห็นเพื่อนดื่มสุราเล่นการพนันก็คอยห้ามปราม
จนเขาเลิกดื่มสุราเลิกเล่นการพนัน ด้วยความกรุณาเพราะเกรงว่าเขาจะไปหมดตัวครอบครัวจะ
แตกแยกและเมื่อตายไปก็ต้องได้รับทุกข์ทรมานในอบายอีกยาวนาน เจตสิกดวงนี้จะเกิดขึ้นได้
จะต้องเห็นหรือได้ยินว่าบุคคลหรือสัตว์ได้รับความทุกข์ทรมานหรือกำลังจะได้รับทุกข์ในกาล
ข้างหน้า

สภาพของกรุณานี้ มีการสงบระงับวิหิงสาเป็นสมบัติ และมีการเกิดความโศกเป็นวิบัติ
คือ **กรุณาเทียม**เกิดแล้วเบียดเบียนตนให้เดือดร้อนใจเป็นโทษนั้นสสเวทนา เมื่อกรุณาเกิดขึ้น

แล้วย่อมเข้าถึงความไม่เบียดเบียนผู้อื่น และทำลายความโศกที่เกิดขึ้นกับตนให้หายไป กรุณานี้ จึงประกอบได้กับกุศลจิต

ผู้ที่มีความกรุณาจึงต้องยอมเสียสละทรัพย์บ้าง สละตนบ้าง ต้องเสี่ยงต่อการเสีย ทรัพย์ของตน ต่อการไถ่ถอนการประทุษร้ายของผู้ที่เราช่วยเหลือก็มี ผู้ที่มีความกรุณาจึงเป็นผู้ที่ นำภัยกองอย่างมา แต่เมื่อทำไปแล้วย่อมมีผลตอบแทนเกินค่าที่จะวัดเป็นทรัพย์สินเงินตราได้ **ผู้ที่มีความกรุณาจึงเปรียบเหมือนผู้ที่ขึ้นสู่หนทางการเป็นพระโพธิสัตว์ต่อไปภายหน้าที่เดียว**

๒. มุทิตาเจตสิก เจตสิกปรุงจิตให้เกิดความพลอยยินดี

มุทิตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่มีความพลอย ยินดีต่อผู้ที่ได้รับความสุขความสำเร็จ เหมือนดังว่า ตนได้รับเอง ได้แก่ ความชื่นชมยินดีต่อผู้ที่กำลัง ประสบความสุขอยู่ หรือที่จะประสบความสำเร็จ ความสำเร็จในกาลข้างหน้า เจตสิกดวงนี้ก็จะปรุงจิต ให้เกิดความพลอยยินดี เมื่อคนอื่นได้ดี บางคน

เมื่อคนอื่นได้ดีมีความริษยา นั้นแสดงว่าเจตสิกฝ่ายชั่วเข้าปรุงจิต ถ้าเจตสิกฝ่ายดีเข้าปรุงจิต แล้วจะมีความรู้สึกพลอยยินดีกับเขาด้วย เช่น เห็นคนทำบุญมากก็พลอยโมทนายินดี เห็นเขา ร่ำรวยด้วยทรัพย์ที่ได้มาโดยสุจริตก็ดีใจกับเขาด้วย เห็นเพื่อนกำลังจะได้รับตำแหน่งงานใหม่ก็ พลอยยินดีกับเขาด้วย หรือได้ยินว่าเพื่อนผู้ประพฤดิธรรมร่วมกันเข้าถึงธรรมแล้วก็พลอยยินดี ด้วยความจริงใจ นี้เรียกว่า ความพลอยยินดีในฝ่ายที่เป็นกุศล เมื่อผลกุศลส่งผลก็จะทำให้เรา ได้รับการต้อนรับยินดีไม่มีคนคอยริษยา จึงควรทำอย่างยิ่ง

ส่วนความพลอยยินดีที่เป็นฝ่ายบาปที่เรียกว่า **อนุโมทนาบาป** คือพลอยยินดีเมื่อเห็น คนอื่นพินาศหรือประสบความสุขความสำเร็จในทางทุจริตอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอกุศลจิต ถ้า มีโทษเป็นมูลคือความไม่ชอบใจ เช่น เห็นคนที่เราไม่ชอบใจประสบอุบัติเหตุ ก็ดีใจสมน้ำหน้า หรือถ้ามีโลกเป็นมูล เช่น เห็นญาติไปโกงเขามาจนร่ำรวยก็ดีใจ เป็นต้น หากเราพลอยดีใจกับ เขาด้วย ผลแห่งการอนุโมทนาบาปนี้ก็จะทำให้เราได้รับความวิบัติต่าง ๆ ไปด้วยตามเหตุการณ์

ที่เราไปอนุโมทนาบาป ดังนั้นนักศึกษาจึงควรระวังให้ดี มิฉะนั้นจะหาความวิบัติใส่ตัวโดยที่เราไม่รู้มาก่อนเลย ความพลอยยินดีประเภทนี้จึง **ไม่จัดเป็นมุทิตาเจตสิก**

เจตสิก ๒ ดวงนี้ เกิดปรุงจิตได้ ๒๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ มหากรรมาจิต ๘ จิตให้ฌาน ๑๒ คือ ฌานระดับที่ ๑ ถึงระดับที่ ๔ (เว้นฌานระดับที่ ๕)

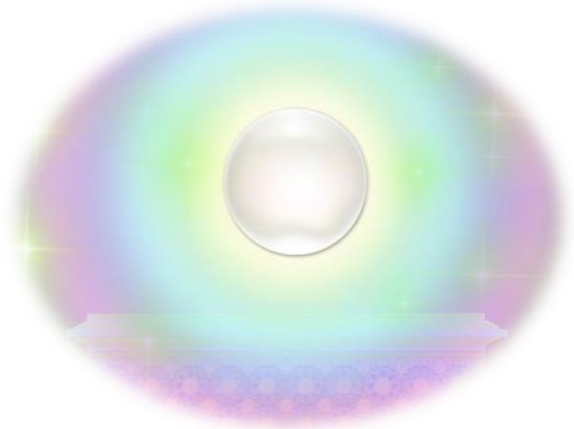
๔. ปัญญาหรืออินทรีย์เจตสิก

เจตสิกปรุงจิตให้เกิดปัญญา ๑ ดวง ปัญญาหรืออินทรีย์เจตสิก คือ ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ในการรู้เหตุผลในสภาพธรรมตามความเป็นจริง ได้แก่ ธรรมชาติที่รู้เหตุผลของกรรม รู้ไตรลักษณ์ ตลอดจนรู้ทั่วไปในอริยสัจ ๔ เป็นต้น เมื่อเจตสิกดวงนี้เกิดขึ้นแล้วจะทำให้เราเกิดความรู้ตามสภาพที่เป็นจริงในจริยธรรมและอริยสัจ กล่าวคือ รู้ความดี ความชั่ว อะไรมีโทษ ไม่มีโทษ อะไรมีประโยชน์ อะไรมิใช่ประโยชน์ อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ รู้อะไรควรรู้ ควรกำหนดรู้ อะไรควรละควรกำจัด อะไรควรทำให้แจ้ง อะไรควรเจริญควรทำให้มาก แล้วเลือกทำเฉพาะที่ควรทำ เว้นสิ่งที่ไม่ควรทำเป็นต้น เหมือนหมอรู้อัจฉริยะเลือกยาให้เป็นประโยชน์แก่คนไข้ฉะนั้น

ปัญญา ชื่อว่า อินทรีย์ เพราะเป็นใหญ่โดยการครอบงำอวิชาเสียได้ และมีหน้าที่เป็นใหญ่ในการรู้ทั่วไปตามความเป็นจริง

พระอรรถกถาจารย์ท่านกล่าวลักษณะของปัญญาไว้หลายประการคือ

๑. เป็นแสงสว่างภายใน ครอบงำอวิชาได้ มีสมาธิเป็นเหตุให้เกิด จึงสามารถส่องเห็นนิพพาน ภพสาม โลกกันต์ และรูปนามขั้นที่ ๕ เป็นต้นได้
๒. มีความรู้ทั่วไปในสภาวะ คือ รู้ไตรลักษณ์
๓. มีการแทงตลอดสภาวะและแทงตลอดสภาวะได้ไม่ผิดพลาด

ปัญญาท่านจำแนกไว้หลายหมวดหลายประเภทด้วยกัน ตัวอย่างเช่น
หมวดที่ ๑¹

๑. เสกขปัญญา ได้แก่ ปัญญาของพระอริยเจ้า ๗ พวก
๒. อเสกขปัญญา ได้แก่ ปัญญาของพระอรหันต์
๓. เนวเสกขานาเสกขปัญญา เป็นเสกขปัญญาก็ไม่ใช่ เป็นอเสกขปัญญาก็ไม่ใช่ ได้แก่ ปัญญาของปุถุชน

หมวดที่ ๒ คือ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา ภาวนามยปัญญา

๑. **จินตามยปัญญา**² ปัญญาที่สำเร็จด้วยความคิด หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์ในงาน ในศิลปะ หรือวิทยาการใหม่ ๆ ขึ้นมาหรือปรับปรุงจากที่เขามีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นปัญญาที่เกิดขึ้นใหม่ในการแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า โดยที่มิได้ฟัง มิได้เรียน และมิได้

เลียนแบบใครมาก่อนเลย หรือมิได้ฟังจากผู้อื่นแต่กลับได้มาตามบุญบารมี โดยนัยธรรมะเบื้องสูง ได้แก่ การได้ปัญญาญาณในการรู้แจ้งธรรม จากการเจริญสมณะหรือวิปัสสนาที่ติดตัวมาแต่ข้ามชาติสำหรับผู้มีบารมี เช่น พวกศาสดาผู้เป็นกรรมวาที พระบรมโพธิสัตว์ พระปัจเจกโพธิสัตว์ มิได้

เพียงแค่คิดก็รู้แจ้งธรรมได้ ดังที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า “มิได้ฟัง มิได้เรียนมาก่อน แต่กลับได้ กัมมัฏสกตาญาณ หรือ สัจจานุโลมิกญาณ หรือ อนุโลมิกขันติ ทิฏฐิ รุจิ มุติ เปกชะ

¹ ที.ปา. (ไทย) 16/173

² อภ.วิ. (ไทย) 78/582

ธัมมนิชฌานขันติ¹ เห็นปานนี้ อันใดว่า รูปไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง นี้เรียกว่า จินตามยปัญญา”

ส่วนพระอรรถกถาจารย์อธิบายลักษณะของจินตามยปัญญาโดยนัยเบื้องต้นไว้ว่า² บุรุษผู้ฉลาดคนหนึ่ง สร้างบ้าน ปราสาท ยาน เรือเป็นต้น โดยธรรมดาของตนเองเพื่อต้องการให้คนทั้งหลายอยู่เป็นสุขสบาย เพราะว่า บุรุษผู้ฉลาดคนนั้นดำรงชีวิตอยู่เพื่อกระทำประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยคิดว่า มนุษย์เหล่านี้เป็นทุกข์เพราะไม่มีที่อยู่อาศัย จึงสร้างบ้านหลายแบบเช่น บ้านมีรูปยาวและสี่เหลี่ยมเป็นต้นขึ้น และเพื่อป้องกันความหนาวและร้อน สร้างปราสาทหลายรูปแบบ เช่น ปราสาทมีชั้นเดียวและสองชั้นเป็นต้น

เมื่อยานพาหนะไม่มีอยู่ ก็คิดว่า ชื่อว่าการสัญจรไปมาด้วยเท้าเป็นทุกข์ เพื่อต้องการบรรเทาความปวดเมื่อยแข็งเป็นต้น ก็สร้างยานพาหนะเป็นเครื่องนำไป เช่น เกวียนและรถเป็นต้น

ครั้งเมื่อเรือไม่มีอยู่ ก็คิดว่า ชื่อว่าเครื่องสัญจรไปในสมุทรเป็นต้นไม่มี จึงสร้างเรือมีรูปแบบต่าง ๆ บุรุษผู้ฉลาดนั้น ย่อมไม่เห็นวัตถุทั้งหลายเหล่านั้นทั้งหมดที่บุคคลอื่นกระทำอยู่ก่อนแล้ว, มิได้เก็บเอาของที่บุคคลอื่นทำแล้วมาเป็นตัวอย่าง ย่อมไม่ได้ฟังจากผู้อื่น ก็แต่ว่าเขาย่อมกระทำด้วยความคิดตามธรรมดาของตน

การงานอันบุคคลผู้มีปัญญา แม้กระทำตามธรรมดาของตนย่อมเป็นเช่นกับการงานทั้งหลายที่ชนเหล่าอื่นเรียนมากระทำให้สำเร็จนั้นแหละ นี่เป็นนัยในการงานอันต่ำก่อน

แม้ในการงานอันสูงตัวอย่างเช่น บัณฑิตคนหนึ่ง คิดว่าเมื่อภิกษุกรรมไม่มีอยู่ ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมไม่อาจดำรงอยู่ได้ ดังนี้ เพื่อต้องการให้มนุษย์ทั้งหลายอยู่เป็นสุข จึงสร้าง

¹ ขุ.ปฎิ.อ.ภาเวตัพพนิทเทส (ไทย) 68/380 **ธัมมนิชฌานักขันติ** - ขันติคือความเพ่ง ธรรม อันเป็นอนุโลมเห็นปานนี้คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นกัมมสกตาญาณหรือสังขารโลภมิกญาณ ในกัมมายนตะ สิบปายตะนะ วิทยาลัยนานาชาติ ภูเก็ต

² อภิ.วิ. (ไทย) 78/648

อุปกรณ์การทำนา เช่น แอกและไถเป็นต้น โดยทำนองนั้น ย่อมสร้างวาทิษยกรรมและ
เกษตรกรรมขึ้น เขาย่อมไม่เห็นการงานเหล่านั้นทั้งหมดที่บุคคลอื่นทำอยู่ ฯลฯ แต่ก็ทำ
เหมือนกับการงานที่บุคคลอื่นเรียนมาทำให้สำเร็จแล้วนั้นแหละ นี่เป็นนัยในการงานอันสูง

ในบ่อเกิดแห่งศิลปะแม่ทั้งชั้นต่ำแลชั้นสูงนั้นเล่า บัณฑิตคนหนึ่ง ประสงค์จะให้มนุษย์
ทั้งหลายมีความสุข จึงจัดสร้างศิลปะชั้นต่ำ เช่น ศิลปะของช่างสานเป็นต้นขึ้น และสร้าง
ศิลปะอันสูงสุดกล่าวคือเพื่อให้ได้จำนวนโดยสูงสุดแห่งหัตถกรรม จึงสร้างอุปกรณ์คำนวณเพื่อ
ใช้นับได้แม่นยำมิให้ขาดปริมาณ สร้างเครื่องขีดเขียนอันเป็นแบบต่าง ๆ เป็นต้น บัณฑิตนั้น
มิได้เห็นสิ่งเหล่านั้นแม่ทั้งหมดที่บุคคลอื่นทำอยู่ ฯลฯ ย่อมเป็นเช่นกับศิลปะที่บุคคลอื่นเรียน
มาแล้วทำให้สำเร็จนั้นแหละข้อนี้เป็นนัยในบ่อเกิดแห่งศิลปะ

อนึ่ง บัณฑิตบางพวกยังที่ตั้ง (ฐานะ) แห่งวิชาทั้งหลายมีมณฑลอันยังงาคให้รุ่งเรืองเป็นต้น
ให้เกิดขึ้น เพื่อต้องการเหยียวยามมนุษย์ทั้งหลายผู้เข้าไปเล่นกับอมมนุษย์มีงูเป็นต้น บัณฑิตนั้น
ย่อมไม่เห็นที่ตั้งแห่งวิชาเหล่านั้นซึ่งบุคคลอื่นทำอยู่ ไม่ได้เรียนที่ตั้งแห่งวิชาที่บุคคลอื่นเรียน
แล้ว ทั้งมิได้ฟังต่อบุคคลอื่น แต่ว่าเขาย่อมกระทำด้วยความคิดตามธรรมดาของตน จริยอยู่
ฐานะแห่งวิชานั้นอันบุคคลผู้มีปัญญา แม้ทำตามธรรมดาของตน ก็ย่อมเป็นเช่นกับบุคคลอื่นที่
เรียนมากระทำอยู่ให้สำเร็จนั้นแหละ

๒. สุตมยปัญญา¹ ปัญญาที่สำเร็จด้วยการฟัง หมายถึง ญาณที่ได้จากการศึกษาเล่า
เรียนทำตาม เลียนแบบจากผู้อื่นมาทำตามได้ ในศิลปะวิทยาหรือในการงานเป็นต้นเหล่านั้น
หรือว่าโดยธรรมะก็คือ การได้ฟังธรรมจากผู้อื่นเท่านั้น จึงเกิดญาณปัญญาในการรู้แจ้งธรรม
ดังที่พระอรธกถาจารย์กล่าวไว้ว่า “ได้ฟังจากผู้อื่นเท่านั้น จึงกลับได้กัมมัฏสกาตญาณ ฯลฯ
ธัมมนิชฌานขันติ นี้เรียกว่า สุตมยปัญญา”

๓. ภาวนามยปัญญา² ปัญญาที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ได้แก่ ญาณภายใน
สมาบัติแม่ทั้งหมดของผู้เข้าสมาบัติ

¹ อภ.วิ. (ไทย) 78/583

² อภ.วิ. (ไทย) 78/583 , ที.ปา.อ.สังคิตสูตร (ไทย) 16/316

จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา ยังมีอาสวะจึงจัดเป็นโลเกีย
ปัญญา

ส่วนปัญญาที่สัมปยุตด้วยมรรคและผล จัดเป็นโลกุตตรปัญญา

คำว่า **กัมมัฏฐตาญาณ** ได้แก่ ญาณคือการรู้อย่างนี้ว่า นี่เป็นกรรมของสัตว์ทั้งหลาย
นี่เป็นกรรมของตน นี่มิใช่กรรมของตน ดังนี้ และปัญญาในสัมมาทิฐิ ๑๐ เช่น รู้ว่า ทานที่
บุคคลให้แล้วย่อมมีผล การทำดีทำชั่วมีการได้รับผลเป็นต้น

นักศึกษาคงสรุปได้ว่า ปัญญาไม่ว่าทางโลกหรือทางธรรมเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อม**ก่อให้เกิด
ประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ไม่เป็นไปเพื่อความลุ่มหลง จึงเกิดใน
กุศลจิตอย่างเดียว** จึงจะได้ชื่อว่า **ปัญญา**

ส่วนความรู้หรือความคิดของอภิปาลบุคคลทั้งหลาย เช่น ความรู้ในตำราพิชัย
สงคราม วางแผนกำจัดข้าศึก ความรู้ในการทำระเบิดปรมาณูเพื่อทำลายล้างโลก ความรู้ในการ
ผลิตเหล้า เบียร์ ความรู้ในการหลอกลวง ความรู้ในลัทธิศาสนาที่ไม่เชื่อเรื่องกรรม เชื่อใน
เทวนิยม ไม่เชื่อปรโลกตามความเป็นจริง เป็นต้น ความรู้ในไสยเวทย์ ไม่จัดเป็นปัญญา แต่
จัดเป็นมายาบ้าง เป็นโมหะบ้าง เพราะอะไร ? เพราะความรู้เหล่านั้นเมื่อเกิดขึ้นย่อมเป็นไปเพื่อ
ความพินาศของตนบ้าง เพื่อความพินาศแก่
ส่วนรวมบ้าง พระอรธกถาจารย์จึงกล่าวว่า

ก็**โมหะ**ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการคิดถึง
อุบายในการทำบาปทั้งหลายและโดยอาการแห่ง
การทำชั่ว และพิจารณาว่า เราทำดีแล้ว พึง
ทราบว่าเป็น**มิจจญาณ**¹

คำว่า **มิจจญาณ** - รู้ผิด ได้แก่ **โมหะ**
เกิดขึ้น **ด้วยคิดถึงอุบายในการทำชั่ว** และด้วย
อาการพิจารณาว่า **เราทำชั่วยุ่ก็เป็นการทำของตนเองไม่เกี่ยวกับใคร**²

¹ ม.ม.สัลเลขสูตร (ไทย) 17/503

² ชุ.ปฎิ.อ. (ไทย) 68/349

ความคิดเพื่อหาอุบายในการทำบาป ชื่อว่า มิจฉาญาณ ¹

แม้พระอรหันตเถาจารย์ก็กล่าวว่า อวิชชา มี ๒ อย่างโดยจำแนกเป็นการไม่ปฏิบัติและการปฏิบัติผิด

การไม่ปฏิบัติ คือ ความไม่รู้ในฝ่ายดี จึงไม่ทำความดี

การปฏิบัติผิด คือ มิจฉาญาณในฝ่ายบาป ได้แก่ ความรู้ในฝ่ายชั่ว รู้ในการทำชั่ว จึงให้ทำความชั่วได้อย่างเดียว

เมื่อถึงฝ่ายบาป สภาวะ ๕ อย่าง คือ **โมหะ โลภะ ทิฏฐิ วิตก และวิจาร์ มีสภาพคล้ายปัญญา และเมื่อรวมจิตด้วยก็มี ๖ อย่าง ธรรมเหล่านั้นเมื่อเกิดในชนผู้มีปัญญาและถึงพร้อมด้วยการศึกษา ย่อมยังเขาให้สำเร็จความเป็นผู้ฉลาดและสามารถในการทำบาปด้วยคิดค้นอุบายนั้น ๆ ในการกระทำบาป ²**

ปัญญาเจตสิกนี้ประกอบด้วยจิตหรือเกิดปรุงจิตได้ ๔๗ หรือ ๗๙ ดวง คือ กุศลจิตที่ประกอบด้วยปัญญา ๑๒ ดวง, ฌานจิต ๒๗, โลกุตตรจิต ๘/๔๐ รวม ๔๗ หรือ ๗๙ ดวง

วิธีทำภาวนามยปัญญา เพื่อให้รู้เห็นตามเป็นจริง

บ่อเกิดแห่งปัญญาคือใจของคนเรา พระเดชพระคุณหลวงพ่อดำปากน้ำภาชีเจริญพระมงคลเทพมุนีกล่าวว่า ใจของคนเราประกอบด้วยเนื้อใจ ๔ ส่วน คือ ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด ดวงรู้ (ซึ่งมีผลงาน คือ เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ) เรียงซ้อนเข้าไปภายในกันเป็นชั้น ๆ และมีขนาดต่างกันตามที่กล่าวแล้วในบทแรก และใจของคนทั่วไปก็ซัดสายไม่สงบหยุดนิ่งตรงฐานที่ตั้งใจ ทำให้เมื่อมีอารมณ์ต่าง ๆ มากกระทบเนื้อใจทั้ง ๔ ซึ่งต้องส่งทอดความรู้กันเป็นชั้น ๆ และมีขนาดต่างกัน โดยเฉพาะดวงวิญญาณซึ่งเล็กสุด จึงทำให้ไม่รู้เห็น

¹ ชุ.ปฎิ. อ. (ไทย) 68/933

² ปรมัตถทีปนีเล่มเขียว แต่งโดยพระญาณธระ (แลตีสยาตอ) น.269

อารมณ์ตามความเป็นจริง เปรียบเหมือนคน ๔ คน ยืนเรียงกันพูดสื่อสารข้อมูลกันเป็นทอด ๆ ตามลำดับจากหัวเรือถึงท้ายเรือ บนเรือที่กำลังแล่นไปในทะเลที่มีคลื่นลม ข้อมูลที่คนสุดท้ายได้รับย่อมผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ แต่เมื่อใดคนเราทำจิตให้มีความสะอาด สงบ และสว่างหยุดนิ่ง ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ จนทำให้เนื้อใจทั้ง ๔ คือ ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด ดวงรู้ ขยายถูกส่วนเท่ากันรวมเป็นอันเดียวกัน เป็นดวงกลมใสสว่าง ณ ศูนย์กลางกายภายในตัว ดวงวิญญาณ ก็จะเปลี่ยนเป็น ดวงญาณ จึงทำให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริงได้ ยิ่งขยายดวงญาณได้มากเท่าไร ความรู้นั้นก็ยิ่งกว้างขวางตามความเป็นจริงมากเท่านั้น เรื่องนี้สามารถพิสูจน์ได้เอง ตามวิธีเห็นใจตนเองดังกล่าวแล้วในบทที่ ๑ เรื่องจิต

คุณและวิบากของปัญญา (อโมหะ)

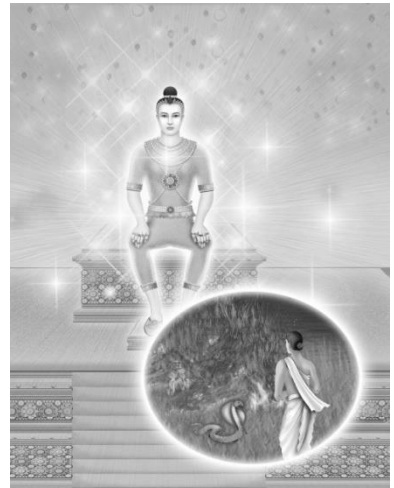
ด้านนิสัย

๑. ทำให้ยินดีในการเจริญกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นข้าศึกต่อความไม่เจริญในกุศลธรรม
๒. เป็นเหตุแห่งภาวณา
๓. ไม่มีความลุ่มหลงยึดถือเอาในสิ่งที่วิปริตผิดเพี้ยนจากความจริง
๔. เจริญอวิหีสาสัญญา ธาตุสัญญา ได้ง่าย
๕. ทำให้ดำเนินไปด้วยข้อปฏิบัติอันเป็นมัชฌิมาได้

ถูกต้อง

๖. เป็นปัจจัยแก่อริยวิหารคือผลสมาบัติ
๗. เห็นอนัตตาได้ง่าย
๘. ทรงจำไว้ซึ่งสภาวะตามความเป็นจริง โดยสภาวะตามความเป็นจริง ย่อมประกาศสภาวะตามความเป็นจริงให้เป็นที่ ซึ่งต่างจากบุคคลผู้หลง ย่อมถือเอาสิ่งที่แท้จริงว่าเป็นสิ่งที่ไม่แท้จริง ถือเอาสิ่งที่ไม่แท้จริง ว่าเป็นสิ่งที่แท้จริง

๙. ไม่มีความทุกข์ ความเศร้าโศกเพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่น่าปรารถนา และการประสบกับสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาเพราะความมีปัญญาไม่ลุ่มหลง

ถูกถูกงกัลดตาย ไปเกิดเป็นพระอินทร์ก็ไม่เศร้าโศก

๑๐. ไม่มีมรณทุกข์คือความทุกข์จากการที่ตนต้องตายเพราะมีปัญญา
 ๑๑. เป็นปัจจัยแก่อัตตสมบัติ เมื่อทำประโยชน์ของตนก็ย่อมเชื่อว่ายังตนให้ถึงพร้อม
 ด้วยคุณมีประการต่าง ๆ

ผลพลอยดีอื่น ๆ

๑. เป็นที่สรรเสริญ ยกย่อง เชิดชูด้วยอำนาจชาติตระกูลและโภคะเป็นต้น ที่ชื่อว่า ผู้ดี
 เพราะความเป็นผู้ประกอบด้วยผลวิบากแห่งอโมหะ
๒. การอยู่ร่วมกันเป็นสุขของบรรพชิตทั้งหลาย เพราะความเป็นผู้มีปัญญา
๓. ทำให้ไม่ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
๔. เป็นปัจจัยแก่ความมีอายุยืน เพราะบุคคลผู้มีปัญญาย่อมรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และ
 ไม่เป็นประโยชน์ ก็เว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เสพสิ่งที่เป็นประโยชน์ จึงเป็นผู้มีอายุยืน

สรุปเจตสิกกลุ่มที่ ๓ โสภณเจตสิก หมู่เจตสิกที่สวयงาม ๒๕

๑. โสภณสาธารณเจตสิก	กลุ่มเจตสิกปรุจจิตให้ตั้งงาม	มี ๑๙ ดวง
๒. วิรตีเจตสิก	กลุ่มเจตสิกปรุจจิตให้เว้นจากทุจริต	มี ๓ ดวง
๓. อัปมัญญาเจตสิก	กลุ่มเจตสิกปรุจจิตให้มีอารมณ์สงสาร และพลอยยินดี	มี ๒ ดวง
๔. ปัญฺณินทรีย์เจตสิก	เจตสิกปรุจจิตให้เกิดปัญญา	มี ๑ ดวง
รวมเป็นหมู่เจตสิกที่สวयงาม		<u>๒๕ ดวง</u>

สรุปจำนวนเจตสิกทั้งหมด

๑. อัญญสมานเจตสิก	หมู่เจตสิกเป็นกลาง	มี ๑๓ ดวง
๒. อุกุศลเจตสิก	หมู่เจตสิกฝ่ายชั่ว	มี ๑๔ ดวง
๓. โสภณเจตสิก	หมู่เจตสิกที่สวयงาม	มี ๒๕ ดวง
รวมเป็นเจตสิกทั้งหมด		<u>๕๒ ดวง</u>

เจตสิก ๕๒

